

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ

POLITICAL SCIENCES AT UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY: PAGES OF HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT

Вегеш М.М.,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

Палінчак М.М.,

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

У статті простежується процес становлення і розвитку політичної науки в Ужгородському національному університеті впродовж 30-річного періоду її існування. Автори доводять, що основоположним у профільній історії кафедри політології став 1990 р. Наказом ректора В. Ю. Сливки було іменовано новий структурний підрозділ вишу – кафедру політології. Як самостійний загальноуніверситетський підрозділ упродовж 1990–1994 рр., крім курсів «Політології», кафедра забезпечувала викладання також «Соціології» для всіх факультетів університету. У 1994 р. кафедра стала структурним підрозділом історичного факультету, а в 1998 р. вперше отримала ліцензію на право підготовки фахівців-політологів. Новий етап розвитку кафедри розпочався 1 березня 2006 р., коли в Ужгородському національному університеті було створено факультет суспільних наук. У 2013 р. кафедру політології перейменували на кафедру політології і державного управління. Кафедра забезпечує підготовку фахівців-політологів за освітніми рівнями «бакалавр» – «магістр» – «доктор філософії». Професорсько-викладацький склад кафедри також забезпечує підготовку фахівців зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» за цією ж схемою. Навчання політологів здійснюють 6 докторів і 15 кандидатів наук, що свідчить про потужний кадровий потенціал кафедри. На кафедрі ведеться активна видавнича робота. Крім індивідуальних та колективних монографій, кафедра видає наукові збірники «Актуальні проблеми політичної науки», «Соціально-політичні студії» та «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політичні науки. Публічне управління та адміністрування». Спільно з факультетом міжнародних економічних відносин видається журнал «Регіональні студії», який включений до переліку фахових видань України (Категорія «Б»). Упродовж 30 років свого існування науковцями кафедри політології і державного управління опубліковано кілька тисяч наукових праць та більше сотні монографій. При кафедрі активно діють Центр гендерної освіти та Науково-дослідний інститут політичної регіоналістики. Кафедра веде активну міжнародну співпрацю із зарубіжними науковими центрами і вишами (Чеська Республіка, Словачька Республіка, Угорщина, Румунія, Німеччина тощо).

Ключові слова: політологія, політична наука, факультет суспільних наук, Ужгородський національний університет, державотворчі процеси в Україні, електоральні процеси, країни Центрально-Східної Європи, наукова діяльність, наукові політологічні школи, міжнародні науки зв'язки.

The article traces the process of formation and development of Political Science at Uzhhorod National University during the 30-year period of its existence. The authors argue that the fundamental in the profile history of the Department of Political Science was year 1990. The order of the Rector V. Yu. Slyvka appointed a new structural unit of the university – the Department of Political Science. As an independent general university's unit during 1990-1994 the department, in addition to the courses "Political Science", also provided teaching "Sociology" for all faculties of the university. In 1994, the department became a structural unit of the Faculty of History, and in 1998 it received for the first time a license for the right to teach political scientists. A new stage in the development of the department began on March 1, 2006, when the Faculty of Social Sciences was established at Uzhhorod National University. In 2013, the Department of Political Science was renamed into the Department of Political Science and Public Administration. The department provides teaching for political scientists at the educational levels of "bachelor" – "master" – "doctor of philosophy". The teaching staff of the department also provides training for experts in the specialty "Public Administration" according to the same scheme. Political scientists are taught by 6 doctors and 15 candidates of sciences, which testifies to the strong personnel potential of the department. The department is providing an active publishing. In addition to individual and collective monographs, the department publishes scientific collections "Actual Problems of Political Science", "Socio-political studies" and "Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Political Science. Public Administration

and Management". Together with the Faculty of International Economic Relations, the magazine "Regional Studies" is published, which is included in the list of professional editions of Ukraine (Category "B"). During the 30 years period of its existence, scientists of the Department of Political Science and Public Administration have published several thousand scientific papers and more than a hundred monographs. The Center for Gender Education and the Research Institute of Political Regionalism are active at the department. The department conducts active international cooperation with foreign research centers and universities (Czech Republic, Slovak Republic, Hungary, Romania, Germany, etc.).

Key words: Political Science, Faculty of Social Sciences, Uzhhorod National University, state-building processes in Ukraine, electoral processes, Central and Eastern European countries, scientific activity, scientific schools of Political Science, international scientific relations.

Постановка проблеми. У Радянському Союзі політологія як наука не визнавалася. Від 1917 р. до кінця 1980-х років на неї було накладено ідеологічне «табу». Її називали «лженаукою», «буржуазною наукою» тощо. Тривалий час забороненою і недоступною для читачів була наукова політологічна спадщина визначних українських учених Михайла Драгоманова, В'ячеслава Липинського, Юрія Липи, Михайла Грушевського та багатьох інших. Політологія в Україні, Росії та інших колишніх республіках СРСР одержала імпульс до бурхливого розвитку лише на початку 90-х років ХХ ст. До цього часу були спроби окремих учених надати політичній науці статус як окремої та необхідної для суспільства науки, але вони інтенсивно гальмувалися і не могли інституційно сформуватися. Однак буде невірно стверджувати, що вченими нічого не робилося. Уже наприкінці 1980-х років, тобто ще в умовах СРСР, чимало вчених розвивали політологічну проблематику в філософії, політичній економії, так званому науковому комунізмі. Були опубліковані цікаві монографії, проводились науково-теоретичні конференції, уточнювався політологічний категоріальний апарат. Хоча їх вивчення мало догматичний і однобічний характер. Та необхідно було йти в ногу з життям, наздоганяти багаторічне відставання від західної політичної науки. Слушно зауважили автори ґрунтовної «Історії політичної думки в Україні», що «політологічна освіта повинна була частково вирішити низку завдань, спрямованих на становлення й розвиток політичної науки, утвердження основ ліберально-демократичної культури в країні: 1) ознайомити студентство з досягненнями світової політичної думки задля подолання політико-культурного провінціалізму; 2) спрямувати до справжніх витоків національної культури, від яких радянська людина штучно відмежовувалася владою; 3) навчити мислити політично» [49, с. 612]. На початку 1990-х років політологію як навчальну дисципліну почали викладати в українських вищих навчальних закладах, були відкриті перші кафедри політології в Київському, Одеському, Дніпропетровському, Харківському, Львівському університетах та інших освітніх закладах, починає здійснюватися підготовка фахівців із цього профілю. До піонерів становлення української політичної науки, її фундаторів цілком справедливо відносять президента Української асоціації

політологів академіка В. Бабкіна та професора Львівського державного університету імені Івана Франка О. Семківа. Саме їм належало авторство перших підручників із політології, якими користувалися студенти українських вишів. Можна собі лише уявити, як складно було тодішнім викладачам миттєво адаптуватися до радикальних змін, що сталися, розробити десятки політологічних навчальних дисциплін і читати їх на належному науковому та навчально-методичному рівні. Свого часу цікаві думки з цього приводу висловив професор Валерій Денисенко у статті про розвиток політичної науки у Львівському університеті: «Безпосередня діяльність по організації викладання та наукових досліджень із політичної науки в 90-х рр. ХХ ст. та сучасний стан наукових досліджень, окрім австрійсько-польських традицій, також пов'язані з іменами радянських учених – професорів Б. І. Распутніса, О. П. Веремєвої, О. І. Семківа та їх науковою спадщиною, попри те, що вона із зрозумілих причин *ґрунтувалася на марксистській методології*» (виділено нами – М. В., М. П.) [35, с. 198]. Саме тоді, на початку 1990-х років, бере свої початки політологія в Ужгородському державному університеті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча політична наука в Ужгородському національному університеті налічує дещо більше тридцяти років, її історії становлення і розвитку вже присвячено чимало праць, зокрема і монографічного та довідково-інформаційного характеру. Однією з перших найбільш ґрунтовних публікацій про виникнення політології на Закарпатті стала монографія «Під покровительством музи Клію», у якій її автори детально висвітлили період, коли щойно утворена кафедра політології входила як окрема структурна одиниця до складу історичного факультету. У монографії зверталася велика увага не тільки на організацію, розбудову та структуру одного з перших факультетів університету, але також на здобутки в навчально-методичному, науково-дослідному плані, на зв'язках факультету з науково-дослідним інститутом Карпатознавства [79, с. 5–38]. Автори констатували, що «ще досить молода кафедра політології історичного факультету займає одне з чільних місць серед гуманітарних навчально-методичних і наукових центрів вузу» [79, с. 154]. На сторінках монографії поміщені короткі біографічні нариси і вибрані

бібліографії представників професорсько-викладацького складу, прізвища перших випускників історичного факультету, які спеціалізувалися на кафедрі політології. Значний резонанс викликала поява двох монографій доцента М. В. Олашина про історичний факультет Ужгородського національного університету [67; 68]. Особливо великий фактичний матеріал містився в «Додатках» (Студенти історичного факультету, які одержали диплом з відзнакою; Ветерани історичного факультету; Список авторефератів дисертацій, захищених викладачами історичного факультету УжНУ на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук; Список авторефератів дисертацій, захищених випускниками історичного факультету УжНУ на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук; Список авторефератів дисертацій з історичних наук, захищених викладачами загальноуніверситетських кафедр; Випускники історичного факультету, удостоєні почесних звань) [67, с. 67–116]. В іншій своїй монографії М.В. Олашин опублікував біографічні нариси як про засновників кафедри політології, так і весь професорсько-викладацький склад станом на 2010 р. [68, с. 260–288]. Біографії докторів наук, які викладали на кафедрі політології, знайшли своє відображення на сторінках унікального довідникового видання «Наукова еліта Закарпаття. Доктори наук, професори Ужгородського національного університету», присвяченого 60-річчю утворення найпотужнішого закладу вищої освіти в краї [62]. Окремі аспекти історичного минулого кафедри політології знайшли відображення на сторінках книги тележурналістки, поетеси і публіциста, членкині Національної спілки журналістів України І. Гармасій [40] та докторки історичних наук Н. Жулканич, яка видала посібник, що містить документи і матеріали, а також коментарі до них, що висвітлюють історію створення та функціонування на Закарпатті першого вищого навчального закладу – Ужгородського університету. У посібнику вміщено також окремі газетні публікації, у яких йшлося про основні події в житті колективу вишу, інформацію про життєвий шлях та наукову діяльність ректорів університету, хронологію розвитку університету [89].

Важливу подією в житті викладачів і студентів кафедри політології стало створення факультету суспільних наук 6 лютого 2006 р. До п'ятої річниці існування цього нового в структурі університету факультету видано окрему науково-довідкову працю. Її упорядники розкрили не тільки віхи становлення окремих кафедр, зокрема й кафедри політології, але й подали докладні біографічні нариси професорсько-викладацького та допоміжного складу факультету. Уперше в центрі дослідження опинилися структурні підрозділи факультету, які очолювали ужгородські політологи

(Науково-дослідний інститут політичної регіоналістики; Закарпатський обласний центр гендерної освіти при Ужгородському національному університеті; Лабораторія соціологічних досліджень) [91, с. 142–150]. У додатку опубліковані прізвища всіх випускників спеціальності «Політологія» за 2003–2010 рр. [91, с. 169–173]. Окремої уваги заслуговує науково-довідкове видання професора М. Ю. Токаря «Книжка кафедрального життя: короткий нарис та довідкові матеріали з історії кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету», присвячене 25-річчю створення кафедри. Грунтовним є короткий історичний нарис про кафедру, який охоплює низку важливих аспектів функціонування цього підрозділу (динаміка розвитку кафедри, її керівники впродовж основних етапів існування, якість педагогічних кадрів, аспірантура й наукові кадри, фахова спеціальність, мозаїка навчальних досліджень та успіхи індивідуальної роботи, напрями наукових досліджень і видавнича діяльність) [93, с. 5–35]. Не менш цікавими і скрупульозно вивіреними є матеріали, поміщені в «довідкових матеріалах»: перелік викладачів та співробітників кафедри; дисертаційні дослідження викладачів, захищені ними під час роботи на кафедрі; учені звання викладачів кафедри; аспіранти кафедри; випускники кафедри; бібліографічні дані про кафедру [93, с. 37–79]. Станом на 2015 р. подані основні видання кафедри (наукові монографії; навчальні посібники, підручники; методичні розробки) та перелік серійних видань кафедри політології і державного управління. Оцінюючи сам факт створення кафедри політології в Ужгородському державному університеті, М.Ю. Токар цілком слушно звернув увагу на два аспекти, які раніше ігнорували дослідники: державотворчі процеси та геополітичні особливості регіону. «У найзахіднішому українському регіоні історія розвитку політичної науки органічно пов'язана з подіями новітнього державотворення. – Стверджує науковець. – Політизація суспільства була викликом і вищої школі, яка повинна була відчувати подих змін та змушувала переорієнтовуватися на світові стандарти заклади освіти і науки. Водночас поява кафедри політології як нового навчального й наукового структурного підрозділу вишу була викликана й тим, що в силу географічних обставин Ужгородський університет підтримував тісні контакти з колегами вищих навчальних закладів та наукових установ у суміжних із Закарпаттям регіонах Румунії, Угорщини, Словаччини, де, зокрема, політична наука як навчальна дисципліна вже отримала на той час визнання й міцно ставала на ноги» [93, с. 5]. Заслуговує на увагу й справедливе твердження, що «упродовж другої половини ХХ століття Ужгородський університет був беззмінним центром

підготовки кваліфікованих кадрів із різних спеціальностей, потребу яких відчувало Закарпаття» [93, с. 5]. Це стосується і фахівців з політичних наук. Окремі аспекти історії становлення і розвитку кафедри політології і державного управління висвітлені на сторінках узагальнюючих праць про Ужгородський національний університет [42, с. 95–97].

Освітньо-науковий складник роботи кафедри через призму європейської інтеграції висвітлили М.М. Вегеш і Ю.О. Остапець [24; 26]. До 30-ти річчя від дня утворення кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету було проведено наукову конференцію «Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти», на якій із доповідями виступили професори О. Ситник, І. Тодоров, Ю. Остапець, М. Лендєл, А. Ключкович, доценти М. Зан, І. Стряпко, Л. Павлишин, В. Буркало та багато інших [82]. Тридцять років для кафедри – це той проміжок часу, коли можна дещо порівнювати, акцентувати на успіхах, пояснювати причини прийняття помилкових рішень, виношувати плани на майбутнє. Колектив кафедри, у якому переплітаються молодість із досвідом, докладає всіх зусиль, щоб залишатися конкурентноздатним у сучасному освітньому просторі, удосконалювати навчальний процес, робити його більш якісним і модерним [82, с. 11].

Формування цілей статті (постановка завдань). Метою цієї наукової розвідки є спроба простежити основні етапи становлення і розвитку кафедри політології і державного управління впродовж більше ніж тридцяти років її існування. У рамках поставленої мети намагатимемося акцентувати на науковій та навчально-методичній роботі професорсько-викладацького складу кафедри, а також на спробах налагодження міжнародної співпраці з науковими установами Німеччини, Угорщини, Румунії, Словаччини, Чехії та інших держав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще в 1988 р. на сторінках «Большого советского энциклопедического словаря» можна було прочитати, що політологія, соціологія та геополітика є навчальними дисциплінами, які викладаються на Заході, щоправда їх уже не називали «псевдонауками». У 1989/1990-му навчальному році дисципліну «Політологія» почали викладати разом з іншими новими курсами на кшталт «Соціально-політична історія ХХ століття» та «Проблеми теорії сучасного соціалізму» (йшлося про соціалізм з «людським обличчям»). Вони, у першу чергу політологія, мали замінити «Історію КПРС» і «Науковий комунізм». Через усі ці модернізації, які ні до чого не привели, пройшов і Ужгородський

державний університет. 23 листопада 1990 р. Вчена рада обговорила питання щодо доцільності створення кафедри політології й ухвалила відповідне рішення, а вже 7 грудня ректор В.Ю. Сливка підписав наказ про її відкриття. Кафедра отримала статус загальноуніверситетської, а якщо точніше, зберегла його. З 1964 р. вона називалася кафедрою наукового комунізму, а з 1989 р. – кафедрою теорії соціалізму [82, с. 5–6]. Кафедру політології очолив кандидат філософських наук, доцент В.Л. Боднар (1935–2011), який мав значний дипломатичний і викладацький досвід. Можна справедливо стверджувати, що саме завдяки йому завершився найважчий організаційний етап у становленні кафедри політології. Разом із доктором історичних наук, професором В.І. Худаничем (1922–2006) вони підготували і видали низку найперших навчально-методичних посібників і навчальних програм. В.Л. Боднар, який керував кафедрою політології 12 років, і В.І. Худанич – автор численних праць з політичної історії Закарпаття, безперечно, назавжди залишаться найяскравішими постатями в історії кафедри. З першого її складу сьогодні продовжують працювати доктор політичних наук, професор Ю.О. Остапець, кандидат філософських наук, доцент В.В. Буркало і провідний спеціаліст Г.М. Повханіч.

Фундатори політичної науки в Ужгородському університеті

Володимир Боднар народився 4 липня 1935 р. в Ужгороді в робітничій сім'ї. У 1951 р. закінчив місцеву середню школу № 1 імені Т. Г. Шевченка, а в 1956 р. – історико-філологічний факультет Ужгородського державного університету. У 1971 р. завершив навчання в аспірантурі Інституту філософії Академії суспільних наук СРСР в Москві. Кандидатську дисертацію на тему «Вплив національної духовної культури та формування свідомості» (науковий керівник академік АН СРСР М.М. Григор'ян) захистив там же в 1971 р. Після закінчення університету працював учителем Гатянської середньої школи, що на Берегівщині, і Паладькомаровецької восьмирічної школи Ужгородського району, завучем школи, інспектором шкіл, завідувачем Ужгородського відділу народної освіти. Певний час працював на партійній роботі, зокрема завідувачем відділу науки та навчальних закладів Закарпатського обкому Комуністичної партії України. Після завершення курсів перепідготовки кадрів і складання іспитів, зокрема з іноземних мов у Інституті міжнародних відносин в Москві, працював першим секретарем Радянського посольства та першим заступником директора по науці Радянського будинку науки та культури в Будапешті (Угорщина).

З 1975 р. – викладач, старший викладач кафедри філософії Ужгородського державного університету, з 1987 р. – завідувач кафедри політології,

а з 2001 р. – доцент цієї ж кафедри. Понад 15 років був членом Ученої ради університету, історичного факультету, членом атестаційної і видавничої ради. Упродовж багатьох років читав навчальні курси «Історія філософії», «Основи філософії», «Теорія пізнання», «Історія політичних учень зарубіжних країн», «Основи політології», «Політична культура», «Сучасний парламентаризм», «Сучасні політичні вчення зарубіжних країн», «Основи конфліктології» та ін. В.Л. Боднара неодноразово запрошували читати курси лекцій в Сегедському педагогічному інституті ім. Дюлі Югаса, Ниредьгазькому педагогічному інституті ім. Дердя Бешшеней, на філософському факультеті Кошицького університету ім. Й. Шафарика, Пряшівському університеті. За свою багаторічну працю В.Л. Боднар нагороджений орденами «Знак Пошани» (1996) та «Дружби народів» (1981), медалями «За доблесну працю» (1970), «Ветеран праці» (1983), Почесною грамотою Міністерства Вищої освіти УРСР (1987) та Почесними грамотами Закарпатської обласної ради. У 2007 р. Вчена рада Ужгородського національного університету представила В.Л. Боднара до нагородження Почесним званням «Заслужений працівник освіти України» [16, с. 3–4].

Основними напрямками наукової роботи В.Л. Боднара була розробка проблем історії політичних учень, політична культура, політична свідомість, проблеми формування політичних систем східноєвропейських країн, державотворчі процеси в Україні, історія української політичної думки тощо. Відомий вчений опублікував понад 160 наукових і навчально-методичних праць. Він першим в університеті почав друкувати праці з політологічної тематики. Цілком справедливо з іменем В.Л. Боднара пов'язують не тільки трансформацію кафедри наукового комунізму Ужгородського університету в сучасну кафедру політології, але й відкриття в стінах найстарішого в краї вищого навчального закладу спеціальності «Політологія». У 2002 р. відбувся перший в історії Закарпаття випуск бакалаврів, а наступного року – спеціалістів і магістрів політології. Отже, прогрес у підготовці високопрофесійних політологів для краю видно неозброєним оком, і в цьому немаловажна заслуга належить першому завідувачеві кафедри, засновнику політичної науки в Ужгородському університеті.

До фундаторів кафедри політології належить доктор історичних наук В.І. Худанич – один із найавторитетніших дослідників державотворчих процесів в Україні та Закарпатті за всю історію університету. Василь Худанич народився 28 березня 1922 р. в закарпатській родині Івана і Ганни Худаничів, які мешкали в селі Сільце Іршавського округу. Після закінчення п'яти класів народної школи в рідному селі талановитий хлоп-

чина в 1934 р. став учнем Берегівської гімназії. Він успішно склав два письмові іспити з української мови та математики і один усний з чеської мови. У період короткочасного існування Карпатської України як автономної, а згодом самостійної держави, В.І. Худанич був уже цілком сформованою в національно-свідомому відношенні людиною. А тому нема нічого дивного, що на початку 1940-х рр., про що свідчать архівні документи, ми зустрічаємо його прізвище серед членів юнацької ОУН. Маючи атестат зрілості, в якому оцінку за поведінку було виправлено з «відмінно» на «задовільно» (за участь у підпільній роботі), В.І. Худанич не зміг влаштуватися на роботу. Лише за дивовижним збігом обставин його зарахували на перший курс історичного факультету Будапештського університету. У 1944 р. Закарпаття було визволено з-під угорської окупації. У зв'язку з цим В.І. Худанич продовжив навчання на історичному факультеті Львівського університету. У 1950 р. він екстерном із відзнакою його закінчує. Здібного студента рекомендували до аспірантури при кафедрі нової і новітньої історії цього вишу. У 1962 р. В.І. Худанич захистив кандидатську дисертацію на тему «Револьюційна боротьба на Словаччині в 1918–1919 роках», а в 1973 р. – докторську – «Радянсько-угорське співробітництво в 1945–1965 роках». Із 1963 р. він доцент, а з 1975 р. – професор Ужгородського університету [103, с. 5–10].

В.І. Худанич упродовж своєї багаторічної наукової діяльності опублікував понад 350 праць. З науковими доповідями іменитий учений часто виступав не тільки в Україні, але і в Угорщині (Сегед, Будапешт, Ниредьгаза), Чехословаччині (Кошице, Пряшів), США (Нью-Йорк, Чикаго, Клівленд, Глен-Спей), Канаді (Торонто). Відомий фахівець з історії Центральної та Східної Європи, В.І. Худанич був нагороджений орденом Трудового червоного прапора, Почесною грамотою Президії Верховної Ради України. 28 червня 2000 р. за вагомих особистий внесок у суспільно-політичний розвиток Закарпатської області та з нагоди 55-ї річниці возз'єднання Закарпаття з Україною йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України».

На початковому етапі існування кафедри політології В.Л. Боднар і В.І. Худанич виступили авторами найперших політологічних посібників, за якими навчалися студенти. Необхідно врахувати той факт, що на початку 1990-х років відчувався великий «голод» через брак відповідної навчально-освітньої літератури. Досить тривалий проміжок часу основним вважався підручник з політичної науки уже згаданого О. Семківа. Можливо, сьогодні, коли побачили світ сотні підручників і посібників на будь-які смаки, перші праці ужгородських політологів здаватимуться дещо наївними

і недосконалими, але вони були вкрай необхідними у той час. У 1995 р. побачив світ навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, ліцеїв та гімназій «Становлення і розвиток політичної думки в Україні» [15]. Лише один перелік тем, висвітлених на його сторінках, свідчив про великі зміни, які відбулися в політичній науці: політичні вчення мислителів Київської Русі; політична ідеологія Запорізького козацтва; Конституція Пилипа Орлика; Києво-Могилянська академія; вчення українських просвітників про суспільство і державу; М. Костомаров і М. Драгоманов про принципи будівництва самостійної Української держави; політико-правові ідеї в Україні в середині XIX ст.; українська політична думка другої половини XIX і початку XX ст.; державотворча діяльність на західноукраїнських землях у 1918–1919 рр.; міжвоєнний етап у розвитку політичної думки в Україні; державотворчі процеси в Карпатській Україні (1938–1939); післявоєнний і сучасний етап у розвитку української політології; геополітичне положення України та її взаємовідносини із сусідніми державами.

В українському соборницькому дусі був написаний наступний навчально-методичний посібник – «Історія української державності», серед авторів якого теж були В.Л. Боднар і В.І. Худанич. У його основу була покладена нова на той час періодизація державотворчих процесів в Україні, яка заперечувалася в часи панування авторитарної системи в СРСР: найдавніші державні утворення на території України; Східнослов'янська держава – Київська Русь; Галицько-Волинське князівство; Запорізьке козацтво. Становлення Запорізької Січі як держави українського народу; ідея української державності в суспільно-політичному житті в XVIII – першій половині XIX ст.; ідея української державності в другій половині XIX – початку XX ст.; український національно-визвольний рух і державотворчі процеси в 1917–1918 рр. Створення і діяльність Центральної ради; Українська держава за Гетьманату; Українська державність у період Директорії; Західно-Українська Народна Республіка; Гуцульська Республіка; міжвоєнний етап у розвитку політичної думки в Україні; Карпатська Україна – незалежна держава; Акт відновлення української державності 30 червня 1941 р.; дисидентський рух у боротьбі за незалежність України; розбудова української держави на сучасному етапі [12].

Упродовж 1990-х років викладачі кафедри під керівництвом В.Л. Боднара видали кілька навчально-методичних посібників для студентів вищих навчальних закладів, серед яких окремо слід виділити «Основи політології» [13; 14]. Він був написаний за класичною для того часу структурою: предмет, метод і функції політології; концепція політики; зародження політичної думки

в країнах Стародавнього Сходу і доктрини античності; вчення про державу і право в період феодалізму; раціональні концепції політики в працях просвітників; основні напрями сучасної політології; політична система суспільства; держава як основний інститут політичної системи; політичні партії та партійні системи; громадські організації та рухи; політична культура; політична свідомість; зовнішньополітична діяльність держав і світовий політичний процес. До кожної теми подавався план, основні політологічні категорії, питання для дискусій і круглих столів, основна література. Кілька видань витримав навчально-методичний посібник В.Л. Боднара «Нариси з історії світової політичної думки і становлення сучасної політології» [10]. 26–27 вересня 1996 р. Ужгородський державний університет спільно із Закарпатським регіональним центром соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України виступили ініціаторами проведення міжнародної наукової конференції «Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (друга половина 80-х – перша половина 90-х років XX ст.)», яка започаткувала ґрунтовні дослідження актуальних проблем європейської політики на сучасному етапі [88]. В.Л. Боднар активно включився в цю проблематику. Спочатку він опублікував статтю «Про деякі питання викладання курсу політології в Угорській і Чеській Республіках» [84, с. 24–30], а через деякий час опублікував окремим виданням свою працю «Проблеми становлення політичної системи в Угорській Республіці: політологічні аспекти». У передмові до неї автор наголошував, що «в українській політології та історіографії проблема формування політичної системи Угорщини майже не розроблена, її трансформація в сучасний період, особливо після 1 травня 2004 року, коли Угорщина приєдналася до Європейського Союзу, не до кінця вивчена. Місце і роль політичних інститутів у політичній системі, характер відносин між державою і суспільством, система розподілу гілок влади після зміни політичного режиму, інститут президентства та Конституційний суд тощо. Питання, які є актуальними сьогодні і, вочевидь, будуть такими у майбутньому» [16, с. 6]. Хоча В.Л. Боднар писав у передмові, що його книга не претендує на вичерпне висвітлення проблеми, проте досить стисло й аргументовано висвітлив цілу низку питань: місце і роль парламенту в політичній системі Угорщини; роль уряду Угорської Республіки в системі владних відносин; особливості партійної системи Угорщини; прерогативи та повноваження Президента та Конституційного Суду. Книгу завершила змістовна рецензія В.Л. Боднара на колективну монографію угорських і українських дослідників «Закарпаття 1938–194: угорський і український історичний підхід» [16, с. 39–43].

Кадровий потенціал

Упродовж 1990–1994 років кафедра забезпечувала викладання навчальних дисциплін «Політологія» і «Соціологія» на всіх факультетах нашого університету. У 1994 р. ректор В.Ю. Сливка підписав наказ, згідно з яким кафедра політології увійшла до складу історичного факультету. У 1998 р. кафедра вперше отримала ліцензію на право підготовки фахівців-політологів. Це був значний успіх колективу кафедри, яка стала випускаючою. Хочеться згадати добрим словом завідувача кафедри політології Київського державного університету професора Ф.М. Кирилюка, який разом зі своїми колегами допомагав ужгородським політологам у навчально-методичному плані. У червні 2002 р. перші 18 випускників отримали дипломи бакалаврів-політологів, у 2003 р. – спеціалістів, а в 2004 р. – магістрів. 26 січня 2006 р. Вчена рада Ужгородського національного університету ухвалила рішення, а 1 березня ректор підписав наказ про створення факультету суспільних наук, до складу якого увійшли кафедри політології, педагогіки і психології, соціальної роботи та філософії. Час довів, що це було правильне рішення. Сьогодні факультет суспільних наук, який упродовж багатьох років очолює професор Ю.О. Остапеч, є одним із найпотужніших в університеті. У 2013 р. кафедра отримала ліцензію на право підготовки магістрів державної служби, а вже наступного року відбувся перший їх випуск. На той час кафедра цілком закономірно була перейменована на кафедру політології і державного управління. Триває підготовка фахівців зі спеціальностей «Публічне управління та адміністрування» і «Електронне урядування». 30 травня 2016 р. кафедра політології і державного управління одержала ліцензію на підготовку здобувачів вищої освіти третього освітньо-наукового рівня зі спеціальності «Політологія», що дозволило завершити цикл за схемою «бакалавр – магістр – доктор філософії» [82, с. 5–12; 93, с. 5–8].

На етапі становлення кафедра політології не мала жодного професійного політолога, у її складі переважали кандидати філософських та історичних наук. Першим кандидатом політичних наук, який був запрошений на кафедру в 2003 р., став В.С. Петрінко – автор ряду наукових праць про «Політику» Арістотеля («Вплив «Політики» Арістотеля на становлення та розвиток європейської політичної думки», «Право, закон і влада у політичній концепції Арістотеля», «Політика» Арістотеля та розвиток політичної думки італійського Відродження», «Поліс як державне утворення у «Політиці» Арістотеля» тощо) [91, с. 68–69]. Сьогодні на кафедрі політології і державного управління викладають 6 докторів (Ю.О. Остапеч, М.О. Лендшел, С.А. Асланов, М.Ю. Токар, А.Ю. Ключкович і М.М. Вегеш), 15 кандидатів

наук (М. П. Зан, І. М. Вегеш, О. А. Сурніна-Далекорей, В. В. Марина, С.І. Гайданка, В.В. Буркало, Н.М. Кічера, О.А. Майор, Г.В. Кумар, В.І. Басараб, В.І. Гиря, В.С. Петрінко, Г.В. Сасин, І.О. Стряпко, К.Т. Червеняк) і двоє старших викладачів (М.М. Колодій, М.О. Сорока). У кадровому відношенні кафедра політології і державного управління є однією з найпотужніших. Немаловажне значення має й той факт, що значна частина викладачів є випускниками кафедри. Також є всі підстави стверджувати, що кафедра готує наукові кадри також для інших структурних підрозділів університету та закладів вищої освіти. Михайло і Марта Шелемби, Ганна Мелеганіч викладають на кафедрі міжнародних студій та суспільних комунікацій факультету історії і міжнародних відносин. Анатолій Головка – головний консультант відділу досліджень Західного регіону в м. Ужгороді, Дмитро Грегірчак – доцент гуманітарно-педагогічного коледжу Мукачівського державного університету, Олексій Шафраньош – начальник відділу зв'язків із громадськістю інформаційно-видавничого центру нашого університету, Наталія Марадик – доцент Братиславського університету, Рената Манайло-Приходько – заступник голови Ужгородської районної державної адміністрації. У школах викладають кандидати політичних наук Наталія Шестак і Антоніна Сіротова-Стряпко. Випускниця магістратури 2005 р. Андріана Костенко захистила докторську дисертацію і працює професором кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету [82, с. 7–8].

Ужгородські політологи є головними редакторами та членами редколегій низки вітчизняних і зарубіжних наукових видань: М.О. Лендшел (член редколегії наукового журналу «Політичне життя» (категорія «Б» переліку фахових видань України); “*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska “Sectio Balcaniensis et Carpathiensis”*”, *Index Copernicus*; “*Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*” (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, *Index Copernicus*); М.М. Вегеш (член редколегії збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» (відповідальний редактор: член-кор. НАН України С.В. Віднянський), який включено до «Переліку наукових фахових видань України» (Наказ МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 р. «Історичні науки», категорія «Б»); заступник головного редактора періодичного наукового збірника *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity*. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean–Bucuresti:EdituraRCREditorial(32021 року); Ю.О. Остапеч (член редакційних колегій журналів:

«Регіональні студії», Вісника наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету «Соціально-політичні студії», Збірника наукових праць «Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина», Науково-популярного альманаху «Українське Державотворення»); І.М. Вегеш (член редколегії журналів «Регіональні студії», «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Міжнародні відносини»); Є.І. Гайданка (головний редактор журналу «Регіональні студії», член редколегії “Revista de Stiinte Politice. Revue des Sciences Politiques”, серійне наукове видання Крайовського університету (м. Крайова, Румунія); “Economic Profile”, серійне наукове видання Кутаїського університету (м. Кутаїсі, Грузія); М.М. Палінчак (голова редакційної ради журналів «Регіональні студії», «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Міжнародні відносини»).

Факультет і кафедра завжди мали власні наукові видання, у яких друкувалися викладачі та аспіранти. Ще перебуваючи у складі історичного факультету, науковці кафедри політології систематично публікували свої наукові розвідки на сторінках таких відомих видань як «Carpatica – Карпатика» (чи не в кожному випуску був розділ, присвячений політичним наукам, а окремі випуски були повністю присвячені політологічній тематиці) та «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія». Важливою подією в науковому житті кафедри було започаткування у 2004 р. видання «Наукового вісника Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія». Упродовж 2004–2015 років вийшло 18 випусків. На сторінках цього авторитетного фахового видання друкувалися праці багатьох українських політологів, яких сьогодні вважають класиками української політичної науки (Ф. Кирилюк, М. Кармазіна, В. Денисенко, А. Романюк, О. Бабкіна, І. Варзар, А. Круглашов, А. Пахарев, М. Примуш, Б. Ярош та ін.) [66, с. 3–7]. Вважаємо, що закриття цього видання було великою помилкою. Після шестирічної перерви Вчена рада факультету суспільних наук ухвалила рішення про відновлення вищезазначеного видання під назвою «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політичні науки. Публічне управління та адміністрування».

Для студентів видається журнал «Соціально-політичні студії: вісник наукової думки студентів» (вийшло 10 випусків) [93, с. 98], а аспіранти мають можливість друкуватися в серійному збірнику «Актуальні проблеми політичної науки» (вийшло 5 випусків) [1–5]. Кафедра політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» має також серійні видання: монографічна серія “Studia Regionalistica” (вийшло 8 випусків) та навчально-методичну серію «Кафе-

дра» (вийшло 29 випусків) [93, с. 89–94]. Сьогодні найавторитетнішим виданням є науковий журнал «Регіональні студії» (вийшло 24 випуски), який до 20 березня 2020 р. належав до міжнародної наукометричної бази даних для соціо-гуманітарних наук Copernicus. Після восьмимісячної перерви, викликаній перереєстрацією фахових видань України, 26 листопада Міністерство освіти і науки включило «Регіональні студії» до категорії «Б». Головний редактор цього видання – доцент Є. Гайданка, а голова редакційної ради доктор політичних наук, професор М. Палінчак.

Видання підручників і посібників

Кафедра політології і державного управління завжди славилася своєю науковою продукцією. Йдеться, перш за все, про підручники, навчально-методичні посібники та різноманітні рекомендації навчального характеру. Упродовж 1994–2007 рр. викладачами кафедри опубліковано понад 20 видань такого плану [11; 17; 21–24; 29; 59–61; 63–65; 69; 85–86]. Популярністю серед студентського загалу користувалися посібники «Політологія. Конспект лекцій» [27], «Основи політології» [25], «Зарубіжні футурологічні концепції на межі тисячоліть: порівняльний аналіз» [34], «Як писати наукову роботу» [29], «Політична наука» [81], «Світ політології» [28]. Три видання витримав посібник «Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання», у якому наводилися чіткі рекомендації стосовно структури, обсягу та оформлення кваліфікаційних робіт, вибору теми дослідження та добору літератури тощо [63–65]. У 2008 р. в серії «Вища освіта ХХІ століття» київського видавництва «Знання» побачило світ третє видання підручника «Політологія», який був визнаний одним із кращих. Розділи підручника відповідали змісту державного стандарту дисципліни «Політологія» для вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації. Його новизна полягала в тому, що автори виокремили низку тем, пов’язаних із реалізацією владних відносин в українському соціумі. Аналізувалася система органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні. Більшість розділів підручника завершувалася аналізом вітчизняних політичних процесів. Окремими структурними частинами підручника були програма курсу «Політологія», методичні поради для написання наукових робіт студентів і тестові завдання для самоконтролю. До підручника додавався безкоштовний комп’ютерний додаток з різноманітними схемами і таблицями [87].

Високо був оцінений рецензентами навчальний посібник ужгородських політологів «Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть» [83]. До колективу кафедри, який очолювала професор М.О. Лендбел, також приєдналися

науковці-політологи інших факультетів і вишів, зокрема М. Палінчак, Є. Кіш, Ч. Бігарі, О. Йоов, І. Ковач, В. Савка та інші. Тематика вищеназваного посібника збігалася з науковими темами, над якими працювали викладачі кафедри на той час. Якщо в 1990-х роках колектив кафедри зосередив наукову увагу переважно на теоретичних засадах розвитку політичної науки, то з початку XXI століття викладачі поглибили комплекс наукових пріоритетів з урахуванням регіональної специфіки, що стало вимогою сучасності. Відтак викладачі працювали над комплексною темою «Національно-демократичний, етнополітичний та культурно-освітній розвиток України: політологічний та соціологічний виміри», а згодом – «Електоральні, політичні, культурні, етнонаціональні проблеми розвитку України та країн Центрально-Східної Європи», що є складовою колективної наукової проблеми «Трансформаційні процеси в Україні та країнах Центрально-Східної Європи». У 2015 р. було затверджено назву науково-дослідної роботи кафедри, головною метою якої є моніторинг трансформаційних процесів у країнах Центральної та Східної Європи з перспективою оптимізації реформ у політичній і державно-управлінській сфері України з акцентом на регіональний вимір. Тема «Політичні, державно-управлінські й регіональні процеси в країнах Центральної та Східної Європи» сформована з урахуванням сучасних наукових інтересів викладачів, а також вимог щодо реалізації пріоритетних політико-управлінських реформ в Україні. У 2019 р. затверджена нова комплексна тема науково-дослідної роботи викладачів кафедри – «Політична стабільність в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти», що гармонійно продовжує попередні напрацювання. Загалом, основні напрями наукових досліджень та інтересів колективу кафедри політології і державного управління можна згрупувати в наступних тематичних блоках: трансформаційні процеси в країнах Центральної та Східної Європи; етнополітичні та етносоціальні процеси в Україні й країнах Центральної Європи; проблеми політичної регіоналістики; елітотворчі та електоральні процеси в Україні й Закарпатті; морально-психологічні та культурологічні аспекти політичних процесів.

Авторам посібника «Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці XX – на початку XXI століть» вдалося, на наш погляд, об'єктивно і неупереджено висвітлити цілу низку проблем, які залишаються актуальними і сьогодні: передумови лібералізації недемократичних політичних режимів у країнах Центральної Європи; трансформація системи владних інститутів у регіоні; еволюція партійних та електораль-

них систем у центральноєвропейських країнах; політична культура та участь громадян постсоціалістичних країн; регіональний вимір політичного процесу в країнах Центральної Європи; місцева демократія; етнополітичні процеси; зовнішньополітичні пріоритети; інтеграція країн регіону до Європейського Союзу. Грунтовними є висновки авторського колективу: «Протягом 1998–2013 рр. Україна продемонструвала нестабільність у функціонуванні політичних інститутів. У визначений період (15–16 років) країна залишається з трансформаційною моделлю політичної системи, не досягнувши суттєвих успіхів у демократичному розвитку» [83, с. 461]. З таким логічним висновком необхідно погодитись.

Упродовж тривалого часу політологи Ужгородського національного університету досліджують різноманітні проблеми конфліктології і геополітики (В.С. Петрінко, М.М. Палінчак, М.М. Вегеш). Їх перу належить низка навчально-методичних посібників, зокрема: «Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці», «Світовий процес і геополітика», «Західна геополітика в іменах», «Геополітика в іменах», «Геополітика: Україна. Європа. Світ», «Геополітична енциклопедія» [18–20; 31; 77–78]. Нещодавно багаторічна робота ужгородських науковців вилилася у видання підручника для студентів і аспірантів «Геополітика в постатях і термінах» [30]. Структурно підручник складається з п'яти окремих частин, які доповнюють одна одну. Перші два теоретичні розділи включають основні поняття, методи і функції геополітики, геополітичні закони і категорії, деякі геополітичні концепції (цивілізаційного підходу до історичного процесу; військово-стратегічні теорії та концепції географічного детермінізму). У третьому розділі аналізуються погляди найвидатніших представників німецької, італійської, англійської, скандинавської, американської, французької, російської та української геополітичної думки. Книгу завершує «Геополітичний словник» та вибрана бібліографія з геополітики (1142 позиції літератури) [30, с. 727–784].

Наукова робота

На кафедрі завжди приділялася значна увага покращенню показників наукової роботи, що відображено як в авторських, так і загальних бібліографічних покажчиках [51]. Упродовж 30-ти років свого існування професорсько-викладацький склад опублікував понад 2 500 тисяч наукових праць, серед яких більше 100 монографій. Вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на окремих із них, які, на нашу думку, стали знаковими для кафедри. Доктор політичних наук, професор М.О. Лендьел є автором фундаментальної монографії «Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи», у якій аргументовано проаналізовано локальні політичні інститути

та процеси в період постсоціалістичних трансформацій [54]. У чотирьох розділах монографії розглянуто як власне інституційне середовище функціонування місцевої демократії у країнах Центральної і Східної Європи, так і механізми відтворення місцевих політичних еліт та участь громадян у формуванні місцевої політики. Кропітка робота з численними вітчизняними та зарубіжними джерелами дала підставу М.О. Лендзел підсумувати, що «процес становлення місцевої демократії у країнах Центрально-Східної Європи поєднував характеристики гомогенності та гетерогенності в національному вимірі, які також були притаманні локальним випадкам у середовищі одного й того самого суспільства... Маємо підстави стверджувати, що феномен місцевої демократії не можна оцінювати за допомогою критерію консолідації, оскільки стан цього режиму, окрім загальнонаціональних факторів, залежить від конкретної конфігурації структурних елементів, що склалися в межах муніципалітету. Водночас характер політичного процесу, який складається в територіальних громадах, впливає на консолідацію демократії в межах усього суспільства» [54, с. 538]. Сферу наукових інтересів М.О. Лендзел складає проблематика локальної демократії та регіоналізму в Країнах Центральної та Східної Європи, європеїзації політичного процесу в постсоціалістичних країнах. Ця проблематика знайшла своє відображення і в низці навчальних посібників дослідниці [55; 56]. Добре орієнтуватися в проблематиці сучасної європейської та світової політики М.О. Лендзел дозволяє набутий практичний досвід під час стажувань в університетах та науково-дослідних установах США, Угорщини, Франції, Швеції, Чеської Республіки. Вільне володіння англійською мовою знайшло свій відбиток на сторінках англійських монографій і статей М.О. Лендзел [108; 109].

Сферою наукових інтересів Н.В. Марадик є проблеми транзитології, зокрема, перехід до демократії в країнах Центрально-Східної Європи, а також питання еволюції та формування партійних систем вищезазначеного регіону [91, с. 62]. Її перу належить ґрунтовне монографічне дослідження «Перехід до демократії в Чеській Республіці» [58]. Дослідниця вперше в українській політичній науці комплексно висвітлила непростий процес переходу до демократії в сусідній з Україною державі, з'ясувавши ряд моментів, на що її попередники не звертали належної уваги. Н.В. Марадик аргументовано довела, що перехід від посттоталітарного до демократичного режиму в Чеській Республіці відбувся згідно з класичною схемою демократичного транзиту, яка передбачає проходження трьох послідовних етапів – лібералізацію політичного режиму, оновлення політико-інституціональної моделі державної влади та закріплення демокра-

тичних норм та процедур. Необхідно погодитись із слушним висновком дослідниці, що «становлення зрілого громадянського суспільства є справою не одного року і потребує перевірки часом», адже, «як показує емпіричний досвід, країна, у якій існує життєздатне громадянське суспільство, має реальні шанси і надалі залишатися демократією. Тому Чеська Республіка в цьому аспекті може з оптимізмом дивитися у майбутнє» [58, с. 133]. Цей оптимістичний висновок Н.В. Марадик щодо майбутнього Чеської Республіки стає реальністю.

Близькою до тематики Н.В. Марадик є монографія А.Ю. Ключковича «Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій» [53], яка лягла в основу його дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. Досліджуючи демократичні трансформації словацької партійної системи, автор виокремив шість основних етапів: 1) 1990–1992 рр. – початкова багатопартійність; 2) 1992–1998 рр. – двополярна партійна система з домінуванням РЗДС; 3) 1998–2002 рр. – двоблокова плюралізована партійна система; 4) 2002–2010 рр. – стандартизація політичної сцени та формування двоцентрової партійної системи; 5) 2010–2016 рр. – двоцентрова партійна система з домінуючою партією у лівій частині спектру; 6) 2016–2019 рр. – плюралізована партійна система з домінуючою партією в лівій частині спектру. А.Ю. Ключкович переконливо довів, що на сучасному етапі розвиток партійної системи демонструє низку деструктивних тенденцій (розпад її структурного ядра, плюралізація і нестабільність парламентського представництва, посилення популізму і антисемітської спрямованості, представництво в парламенті партії з відвертими правоекстремістськими ознаками).

М.Ю. Токар, Ю.О. Остапеч, М.П. Зан взяли участь у написанні ґрунтовної колективної монографії українських та угорських вчених «Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура». Їхня монографія – спільний проект науково-дослідного інституту політичної регіоналістики Ужгородського національного університету та Інституту етнонаціональних досліджень Угорської академії наук. У цій праці панорамного характеру яскраво простежується унікальність краю через призму світової історії. П'ять фундаментальних розділів цієї монографії, виданої українською та угорською мовами, простежують історію Закарпаття від закінчення Першої світової війни до наших днів (Закарпаття у складі Чехословацької Республіки. 1919–1939; Закарпаття у складі Угорщини. 1939–1944; Радянське Закарпаття. 1944–1991; Закарпаття в роки незалежності України. До 2009 року; Мовна політика на території сучасного Закарпаття з кінця XIX – до початку XXI століття). Знаковість цієї праці в толерант-

ному підході її авторського колективу до аналізу історичних подій на різних етапах нашої спільної історії. «Потрібно відзначити, – стверджують упорядники, – що увродовж багатовікового співжиття в Закарпатській області представників багатьох національностей між нами не відбувалося яких-небудь великих непорозумінь. Мирне співіснування національних груп може бути прикладом для інших регіонів не тільки України. Така позиція є традиційною для Закарпаття...» [46, с. 18]. Щоправда, були й трагічні сторінки в історії Закарпаття, коли угорські війська вторглися на терени краю, потопивши в крові незалежну Карпато-Українську державу. Цій події в монографії присвячений окремих параграф «Автономія і незалежність Карпатської України: події 1938–1939 років» [46, с. 107–125]. Автори чітко висловили своє ставлення до угорської окупації краю: «Упродовж 15–16 березня 1939 року велися основні бої між захисниками української державності в Карпатах та її загарбниками» [46, с. 126].

Більш детально державотворчі процеси в Карпатській Україні знайшли своє відображення в колективній монографії «Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців» (2002) та спільних працях М.Ю. Токаря і одного з авторів цієї статті (Августин Волошин: життя і помисли президента Карпатської України; Карпатська Україна на шляху державотворення: До 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України та ін.) [93, с. 82–83]. Заслугує теплих слів навчальний посібник «Карпатська Україна в контексті українського державотворення», матеріал якого дозволяє в доступній формі ввести тему Карпатської України до навчальних та виховних планів. Автори у семи окремих темах об'єктивно та неупереджено висвітлили цілий спектр актуальних питань українського державотворення в Закарпатті напередодні Другої світової війни (Історико-політичні передумови Карпатської України; Міжнародний фактор і статус Закарпаття; Боротьба за автономію і проголошення незалежності Карпатської України; Організація народної оборони Карпатська Січ – збройні сили Карпатської України; Культура, освіта і релігія в Карпатській Україні; Короткий життєпис Августина Волошина; Будівничі Карпато-Української держави). На компакт-диску записаний епохальний для історії Закарпаття документальний фільм «Трагедія Карпатської України», який Каленик і Петро Лисюки знімали в 1939 р. [32; 33]. Спільно з Інститутом історії України НАН України кафедра політології і державного управління провела міжнародну наукову конференцію «Карпатська Україна – незалежна держава», а до 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України і 145-річчя від дня народження Августина

Волошина відбувся ще один великий науковий форум – міжнародна конференція «Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність» [50]. У цьому ракурсі також необхідно назвати монографічні дослідження І.О. Стряпка і В.І. Гирі, які дослідили роль товариства «Просвіта» в громадсько-політичному житті Закарпаття та антиукраїнську діяльність угорської іреденти в міжвоєнному Закарпатті [41, 90]. Українську політичну думку 1920–1930-х років на Закарпатті висвітлив М. Ю. Токар [49, с. 342–382]. Автор звернув увагу на значний внесок окремих знакових політичних діячів Карпатської України на формування українського державотворення (Еволюція політичних поглядів А. Волошина; Державницька думка братів М. і Ю. Брацайків; Національне питання у поглядах братів Ф. і Ю. Реваїв; Радикальний націоналізм С. Росохи та І. Рогача) [49, с. 355–382]. Належне місце Карпатській Україні як етапу українського державотворення відведено на сторінках «Хроніки Закарпаття» [101].

Логічним завершенням кафедрального циклу робіт про державотворчі процеси в Україні став вихід у світ колективної монографії під загальною редакцією М.Ю. Токаря «Закарпаття в незалежній Україні (1991–2016)» [47]. «Історія Закарпаття ХХ століття, – слушно стверджує головний редактор, – є своєрідною і певною мірою символічною для регіонального розвитку краю. Це полягає в тому, що ефективний політичний розвиток регіону, коли в цьому процесі почали брати безпосередню участь місцеві жителі, розпочався практично більш ніж сто років тому. Логічність розуміння сказаного слід шукати в можливостях та перспективах громадян впливати на перебіг політичних подій та вирішувати важливі політичні завдання на власний розсуд і власними силами» [47, с. 7]. Захоплює розмаїтість охопленої авторами монографії проблематики (Громадсько-політичне життя; Демографічні та етнічні процеси; Соціальний захист; Розвиток освіти; Туристична галузь; Релігійні організації; Розвиток спорту). Маємо всі підстави стверджувати, що авторському колективу вдалося «відобразити насамперед суспільний портрет регіону й привернути увагу до його історії та сьогодення, вказати на важливі факти в його регіональній біографії...» [47, с. 5].

Не хотілося б обминути увагою ще одну, на наше переконання, ґрунтовну монографію ужгородських політологів. Маємо на увазі книгу М.М. Басараба і М.Ю. Токаря «Громадські організації Закарпаття в боротьбі за державність України» [9]. Ця монографія була першою друкованою працею, яка започаткувала видавничу серію “*Studia Regionalistica*”, про що вже йшлося вище. Автори підготували оригінальну книжку, яка присвячена складним і суперечливим подіям в історії Закарпаття – участі громадян у процесі

боротьби за незалежність України та подальшому державотворенні через призму діяльності регіональних громадських організацій наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття. Слід відзначити, що цей результат авторами досягнуто завдяки багаторічній копіткій праці в державних архівах, фондах громадських організацій, особистих архівах учасників тогочасних подій. Дослідники опрацювали значний пласт джерельних приписів, допоміжної літератури, періодики. Учені доводять, що громадсько-патріотична і культурно-просвітня спрямованість громадських організацій сприяла масовому залученню громадян до вирішення різних актуальних питань суспільної дійсності. Цілком логічно акцентується увага на тому, що роль громадських організацій була визначальною в становленні незалежної України, особливо на регіональному рівні. На зламі 80–90-х рр. ХХ ст. представники інтелігенції, студентство, інші верстви населення стали учасниками важливих трансформаційних процесів. Це наукове дослідження є актуальним, оскільки воно виходить із змісту діяльності громадських організацій у часи боротьби національно свідомих представників суспільства за Українську державність. Актуальність дослідження є очевидною і з огляду на відсутність комплексного вивчення діяльності громадських організацій Закарпатської області на зламі історичних епох. Важливо підкреслити, що дослідники звертають увагу як на позитивні, так і на негативні фактори становлення й розвитку перших громадських організацій і об'єднань у Закарпатській області та їх вплив на процеси державотворення. При цьому, автори не ідеалізують діяльність громадських організацій краю, а неупереджено її осмислюють [9, с. 4]. Монографія М.М. Басараба і М.Ю. Токаря – своєрідний літопис новітньої історії Народного Руху України, Української Гельсінської Спілки, Товариства української мови імені Т. Шевченка, крайової «Просвіти».

До брендів монографій кафедри політології і державного управління слід також зарахувати працю, виконану на основі роботи над докторською дисертацією з державного управління. Маємо на увазі авторську монографію М.Ю. Токаря «Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин» [92]. На сьогодні монографія М.Ю. Токаря – найбільш масштабне дослідження громадських організацій на загальноукраїнському рівні. Автор розглянув громадські організації як суб'єкти публічно-управлінських відносин, зосередивши увагу на динаміці їх розвитку, різновидах та особливостях. Цікаві думки висловлює вчений в окремих підрозділах монографії: актуальність механізмів інституціональної єдності громадських організацій та публічної влади; застосування механізму інсти-

туційного ребрендингу громадських організацій в умовах децентралізації влади; діджиталізація публічних послуг як інструмент оптимізації діяльності громадських організацій; синергетичний ефект публічного взаємовпливу держави, місцевого самоврядування і громадських організацій у регіонах із вразливою соціальною інфраструктурою тощо. М. Ю. Токар запропонував авторську періодизацію розвитку громадських організацій в Україні за роки її незалежності: 1) 1987–1990 роки: стихійно організаційний етап; 2) 1990–1998 роки: базово-нормотворчий; 3) 1999–2005 роки: масово-мобілізаційний; 4) 2006–2012 роки: частково-інституційний; 5) 2013–2015 роки: активістсько-волонтерський; 2016 рік – по теперішній час: суспільно-інституційний [92, с. 364]. «На нашу думку, – стверджує автор, – головним лейтмотивом цієї праці, яка не претендує на вичерпність і буде продовжена, є розуміння того, що суб'єктність громадських організацій стимулює інституції громадянського суспільства до тісної співпраці з суб'єктами суспільно-державної взаємодії для синергетичного ефекту, що спрямований на забезпечення інтересів усіх громадян. Відтак це визначальним чином впливає на демократичність держави, ініціює кардинальні зміни в ставленні до перспектив розвитку громадянського суспільства й, зокрема, громадських організацій, схиляє державу до глибшої децентралізації системи публічного управління» [92, с. 374]. Доповненням до ідей, висловлених на сторінках цієї унікальної праці, є колективна монографія за загальною редакцією М. Токаря і П. Петровського «Діяльність громадських організацій національних меншин як чинник консолідації українського суспільства» [43]. Заслужовує на увагу англomовний варіант статті М.Ю. Токаря про ребрендинг громадських організацій [116, с. 297–306].

С.А. Асланов – один із провідних закарпатських політологів, який упродовж тривалого часу ґрунтовно досліджує актуальні політологічні проблеми. Завдяки численним науковим публікаціям він стрімко увійшов до плеяди найкращих вітчизняних дослідників. Після успішного завершення навчання в аспірантурі Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України С.А. Асланов у червні 2010 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Політико-правові засади державної етнонаціональної політики в Україні». Однак хотілося б більш детально зупинитися на монографії вченого «Етнополітична стабільність держави: політико-правовий аналіз», у якій С.А. Асланов проаналізував особливості забезпечення етнополітичної стабільності в національній безпеці, етнонаціональній політиці пострадянських держав, а також причини, фактори, механізми протидії етнополітич-

ній нестабільності в Україні, зокрема на прикладі гібридної війни. Ця монографія найбільш повно відображає зміст та основні положення його докторської дисертації [6, 2, с. 203]. Структуровано монографія складається з п'яти розділів: теоретико-методологічні засади дослідження етнополітичної стабільності; типологія етнополітичної стабільності; етнополітична стабільність і національна безпека; етнополітична стабільність пострадянських держав: у пошуках адекватної викликам моделі (С.А. Асланов детально аналізує ситуацію в Молдові, Грузії, Україні та Російській Федерації); етнополітична нестабільність в Україні: причини, фактори, механізми протидії. Дослідник уперше у вітчизняній історіографії узагальнює праці попередників про особливості гібридної війни в Україні, причому робить це через призму етнічного конфлікту. Автор розглядає події 2014–2018 рр. не як громадянську війну, а віроломне вторгнення російських військ на територію незалежної України. «В Україні, – констатує С.А. Асланов, – жорстке змагання вилилося в широкомасштабні військові дії між українськими збройними силами, що намагалися звільнити тимчасово окуповані території та незаконними терористичними формуваннями й російськими військовими, що вторглися на територію України без оголошення війни. Етнополітична дестабілізація в регіоні досягла безпрецедентного рівня, що вказує на деструктивну природу етнополітичного конфлікту, який отримав назву гібридної війни, для етнополітичної стабільності України зокрема і усього регіону в цілому» [6, с. 313–314]. До наслідків етнополітичної нестабільності вчений справедливо відніс анексію Автономної Республіки Крим. Необхідно погодитись із висновком автора, що «кримське питання на даний момент залишається серйозним етнополітичним викликом Україні. Анексія півострова стала прикладом того як етнополітична нестабільність у регіоні, підживлювана деструктивною діяльністю сусідньої держави, що має найбільшу національну меншину в Україні, яка в Криму становила більшість, стала приводом для етнополітичної дезінтеграції України: порушення суверенітету, введення військ, анексії півострова» [6, с. 340]. Монографія завершується трьома підрозділами, які суттєво пояснюють й підсилюють попередній матеріал: «Етнополітична дезінтеграція та формування квазідержавних утворень як технології етнополітичної нестабільності в Україні»; «Ендогенні та екзогенні механізми стабілізації етнополітичної ситуації в Україні: міжнародно-правові санкції»; «Етнополітичний конфлікт в Україні як індикатор неефективності міжнародної системи гарантування миру, безпеки та стабільності у світі» [6, с. 340–403]. Окремі аспекти досліджуваної проблеми

С.А. Асланов порушив на сторінках журналів, які індексуються Web of Science [7; 8].

На кафедрі політології і державного управління розпочався і триває процес формування окремих політологічних шкіл, які цілком справедливо пов'язуються з іменами тих чи інших вчених. Можемо впевнено стверджувати про формування таких шкіл із проблематики дослідження державотворчих процесів в Україні та на Закарпатті, вивчення історико-політичних процесів у країнах Центрально-Східної Європи. Формується також політологічна школа дослідників електоральних процесів на Закарпатті, яку справедливо поєднують з іменем найавторитетнішого вченого в цьому ракурсі доктора політичних наук, професора Ю.О. Остапця. Коло його інтересів – електоральні процеси в Україні та інших країнах світу, проблеми партійного будівництва в Україні, особливості трансформаційних процесів у країнах Центрально-Східної Європи [91, с. 66]. Під керівництвом відомого вченого захищено 10 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Серед його вихованців чимало випускників спеціальності «Політологія», які вже давно стали колегами на кафедрі політології і державного управління.

Свого часу великий резонанс викликала як серед експертів, так і пересічних громадян монографія Ю.О. Остапця і М.Ю. Токаря «Закарпаття через призму політичних виборів». Авторів не слід вважати новачками у царині партійних та електоральних досліджень, вперше підійшли комплексно до вивчення різноманітних аспектів участі громадян Закарпаття у виборчих процесах. У монографії йдеться і про партійне структурування напередодні та під час виборчих (переважно парламентських) перегонів, і про позиції представників регіональної політичної еліти, різнопланові агітаційні, пропагандистські акції суб'єктів виборчих процесів, блокування й протистояння партійних осередків і блоків, аналітичні зрізи та експертні оцінки дослідників і багато іншого. Найбільшою заслугою авторів монографії є все ж той факт, що вони аналізують виборчі процеси в Закарпатті на фоні різних історичних епох, починаючи з ХХ століття і до сьогодні. Адже саме Закарпаття з усіх інших сучасних регіонів України має найбільшу історичну традицію електоральної участі. У 20–30-х рр. минулого століття місцеві жителі вперше залучилися до будівництва демократичної політичної системи у складі Чехословацької Республіки, тим самим взявши безпосередню участь у формуванні багатопартійної системи та пропорційної виборчої практики. Цей досвід, безперечно, сприяв становленню політичної свідомості та політичної культури закарпатців, дав можливість реалізувати себе в процесі політичного елітотворення [75, с. 3].

У співавторстві з Н. Шестак і відомою словацькою дослідницею І. Дудінською Ю. Остапець видав одну з перших в українській історіографії монографію про еволюцію партійної системи в Україні в умовах трансформації політичних систем. У передмові до книги автори визнали, що «становлення партійних систем представляє собою складний процес... Вивчення досвіду становлення партійних систем у державах, де політична демократія щойно формується, є необхідним для теоретичного осмислення загальних закономірностей і соціально-культурних особливостей еволюції партійних систем. Осмислення такого досвіду необхідно і в аспекті вивчення особливостей функціонування вітчизняної партійної системи» [76, с. 3]. Автори монографії глибоко проаналізували як зарубіжний досвід вивчення еволюції політичних партій у перехідних суспільствах, так і основні досягнення сучасної вітчизняної науки. Важливим у всіх відношеннях був розділ про теоретико-методологічні засади дослідження проблеми, де науковці запропонували власний варіант періодизації української партійної системи. На той час із запропонованими етапами погодилася переважна більшість фахівців: 1) починаючи з середини 80-х р. до кінця 1991 р.; 2) з кінця 1991 р. до кінця 2004 р.; 3) з кінця 2004 р. до сьогодні. Власну періодизацію дослідники мотивували наступним чином: «Перш за все, ми враховуємо комплекс чинників, які впливають на партогенез: нормативно-правова основа, електоральна формула, форма правління, соціально-політичні розмежування, особливості трансформації українського соціуму тощо. У той же час слід зазначити, що вплив різних чинників на різних часових проміжках еволюції партійної системи є різним» [76, с. 72].

Монографію «Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України» Ю. Остапець написав у співавторстві з Є. Гайданкою, А. Ключковичем і Н. Марадик. Ще й донині ця праця залишається єдиною роботою, у якій комплексно висвітлено трансформацію системи владних інститутів у Чеській Республіці, Словацькій Республіці, Республіці Польща та Угорщині. Це ж стосується й аналізу партійних систем вищеназваних країн. Для українського читача важливими є думки авторського колективу про відмінності партійної системи України від аналогічних у країнах Вишеградської четвірки. Щодо відповіді на це питання, автори слушно відзначили: «Важливе значення для трансформації партійної системи мав і характер демократичного транзиту в цілому, в країнах Вишеградської четвірки, і в Україні він був принципово різним. Українська трансформація відрізнялась бінарним характером, а саме соціально-політичні та економічні перетворення необхідно було здійснювати паралельно з націо-

нально-політичними – розбудовою національної суверенної держави... Головні завдання партій відтак у країнах Вишеградської групи і в Україні були різними» [74, с. 197]. Цікавими є порівняння Помаранчевої революції 2004 р. та революції Гідності 2013–2014 рр. у ракурсі досліджуваної проблематики. Доводиться погодитися з твердженням авторів, що в Україні «практично кожні наступні парламентські вибори відбувалися за різними виборчими системами. Постійна зміна виборчих формул негативним чином відображалася на структуруванні партійного простору в Україні» [74, с. 198]. На відміну від України, країни Вишеградської четвірки вирізняються стабільністю. Науковці запропонували запровадити відкриті регіональні списки з преференціями, запровадити систему прямого державного фінансування та обмежити приватні дотації на утримання політичних партій, посилити контроль за використанням партіями коштів.

Свого часу монографію Ю. Остапця «Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів» один з авторів цієї статті назвав «своєрідною енциклопедією про електоральні процеси в Україні та Закарпатті» [2, с. 198–203]. Ця праця – результат багаторічної кропіткої дослідної роботи над головною тематикою свого науково життя. Лише перелік назв розділів монографії переконує в такому твердженні: методологія вивчення виборчого процесу та поведінки виборців: дослідницькі напрями та методи аналізу; Закарпаття електоральне (охоплено значний проміжок часу з 1991 до 2015 рр.); електоральні процеси в Україні і на Закарпатті; регіональні особливості парламентських та місцевих виборів 2002 року в Закарпатській області; організація та проведення виборів Президента України у 2004 році на Закарпатті; парламентські та місцеві вибори 2006 року в Закарпатській області; електоральний цикл 2010–2012 рр. в Україні: загальнонаціональний та регіональний вимір; суспільно-політичний розвиток України у контексті електорального циклу 2014–2015 рр. Не зупинючись детально на характеристиці вищеназваних розділів, звернемо увагу тільки на деякі аспекти, що пов'язані з епохальними подіями в житті українського народу. Здавалося б, що українського читача вже важко здивувати новою статтею чи навіть монографією про події 2004 р. Проте сила монографії Ю. Остапця полягає в тому, що він уперше в українській історіографії ґрунтовно дослідив організацію та проведення виборів Президента України на Закарпатті. Публікації, які мали місце до нього, носили спорадичний і переважно публіцистичний характер. На глибоке переконання автора, результати виборів 2004 р., що доведено Верховним Судом України, були сфальсифіковані на користь В. Януковича. Такого роз-

маху фальсифікації, такого відвертого ігнорування думки народу незалежна Україна ще не знала. Наслідки такої фальсифікації не заставили себе довго чекати, оскільки все вилилось в акції громадянської непокори, названі «Помаранчевою революцією» [73, с. 198]. Можна погодитись із твердженням Ю. Остапця, що «проведення «третього туру» стало скоріше несподіванкою, ніж закономірністю. Перемога В. Ющенко насправді лише продемонструвала неоднорідність і поляризованість українського суспільства, відсутність консенсусу в питаннях подальшого економічного, політичного та геополітичного розвитку України. Одним із найголовніших результатів перемоги Помаранчевої революції стала зміна правлячих еліт. Це саме те, чого бракувало і Україні, і Закарпаттю для їх розвитку протягом останніх років. До позитивних наслідків Помаранчевої революції можна зарахувати усвідомлення громадою краю спроможності впливати на владні структури» [73, с. 198]. Справедливість цих слів підтвердила Революція Гідності 2014 р., яка «змела» режим В. Януковича і змусила вітчизняну політичну верхівку визначитися з більш чіткою зовнішньополітичною орієнтацією.

У монографії «Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України», написаної Ю.О. Остапцем у співавторстві з Р.Ю. Манайло-Приходько, проаналізовано особливості регіонального структурування партійної системи України та сформульовано методологічний інструментарій для вивчення регіонального розвитку і функціонування партійної системи України. Автори запропонували власну конфігурацію партійної структури на регіональному рівні: 1) загальнонаціональні парламентські політичні партії; 2) загальнонаціональні непарламентські партії; 3) регіональні партії; 4) субрегіональні партії. Дослідники простежили регіональний вимір партійної системи України у межах загальнонаціональних виборчих циклів 1990–2019 рр. Монографію суттєво посилили додатки (результати голосування за політичні партії і виборчі блоки на парламентських виборах 1998 р., 2002 р.; переможці парламентських виборів у регіонах України 1998–2014 рр.; регіональна організаційна структура політичних партій – учасниць парламентських виборів 1998 і 2002 рр.; емпіричний вимір функціонування партійної системи України за результатами парламентських виборів 1998 р. тощо) [57, с. 320–386].

Ю. Остапець, М. Зан, А. Ключкович, М. Колодій і М. Токар спричинилися до видання колективної монографії «Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття» [44]. У передмові до книги упорядники наступним чином мотивували необхідність написання такого роду праці: «Автори, що зробили свій творчий

внесок у текст монографії, намагались охопити основні складові виборчих процесів у двох своєрідних регіонах України, які попри свою виразну унікальність, мають й чимало рис подібності. Вони належать до прикордонних областей, з багатьма традиціями поліетнічності та поліконфесійності і водночас із тривалим досвідом перебування у складі різних державно-політичних утворень. Історичні соціальні та культурні фактори значною мірою визначають специфіку перебігу виборчих процесів у цих областях, впливають на поведінку політичних акторів та інших суб'єктів виборчих процесів у них» [44, с. 10]. Ю. Остапець опублікував низку статей у виданнях, які індексуються Web of Science та Scopus [70–72], а також взяв участь у написанні колективної англomовної монографії [115]. Аналогічні публікації є в доробку Є. Гайданки [36–39], М. Зана [117], І. Вегеша і М. Палінчака [102; 110], Н. Кічери [52].

Заслуговує на увагу тісна співпраця між кафедрою політології і державного управління та ГО «Асоціація випускників політологів і міжнародників УжНУ» (серед керівників – кандидат політичних наук О. Шафраньош та аспірант О. Бертолон), наслідками якої були п'ять міжнародних та всеукраїнських конференцій і публікації матеріалів (Науково-практична конференція «Україна – ЄС: двосторонні відносини у контексті загострення гібридної війни, конфлікту політик пам'яті та забезпечення прав національних меншин» (Ужгород, 3 травня 2018 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Карпатська Україна в контексті українського державотворення, міжнародних взаємовпливів і глобальних процесів» (приурочена до 80-річчя Карпатської України та 145-річчя від дня народження Августина Волошина) (м. Ужгород, 19 березня 2019 року); Друга Міжнародна наукова конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року); V науково-практична конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 25 вересня 2020 року); Україна в системі європейської і політичної інтеграції. Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 27–28 квітня 2020 року). Наукова діяльність ГО «Асоціація випускників політологів і міжнародників УжНУ» – яскравий приклад участі молодих науковців-політологів у неформальній освіті [45; 50; 82; 99; 100]. Молоді науковці активно залучаються до видання наукового збірника «Актуальні проблеми політичної науки» [1–5].

Міжнародні зв'язки

Кафедра політології і державного управління завжди брала активну участь у різноманітних

міжнародних наукових проектах. Уже упродовж 20 років тривають тісні наукові контакти провідних ужгородських політологів з Повітовим Історичним музеєм м. Сату Марє в Румунії. Хоча ініціаторами цього українсько-румунського наукового співробітництва стали історики й археологи Ужгородського університету в далекому 1995 р., проте політологи брали активну участь у всіх без винятку міжнародних наукових конференціях «Румунсько-українські відносини. Історія і сучасність». Тодішній ректор університету професор В. Ю. Сливка був переконаний, що перша наукова конференція «збагатить досвід транскордонної та регіональної співпраці вчених наших країн» [113, с. 17]. Додамо, що науковий престиж першої наукової конференції суттєво посилила велика група вчених Інституту історії України НАН України, яка помістила на сторінках наукового збірника унікальні матеріали, що стосувалися історії українсько-румунських відносин в різні епохи. З того часу вийшло десять наукових збірників під аналогічною конференційною назвою. Свої наукові розвідки з різноманітних проблем політичної історії та політології опублікували Ю. Остапець, І. Вегеш, М. Колодій, М. Зан, В. Петрінко, М. Токар та багато інших [111–114]. Під час цих наукових конференцій вдалося налагодити дружні стосунки з престижними науковими центрами Румунії – Бухарестським, Сучавським, Клужьким та Західним університетами цієї країни.

Знаковою подією в житті кафедри стала участь у межах проекту «Толерантність на кордонах Європи: вимір для України», здійсненого у співпраці з Мюнхенським університетом Людвіга Максиміліана (LMU), за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини. Керівником проекту став визначний німецький учений професор Маркус Фогт. Ініціаторами з української сторони виступили І.М. Вегеш і М.М. Колодій. У межах проекту були проведені дві наукові конференції, у яких взяли участь М. Фогт, А. Кюпперс, І. Вегеш, М. Лепський, Л. Шафарс, Ю. Остапець, В. Буркало, М. Колодій, М. Зан та інші. На конференціях акцентувалося на важливості проведення таких наукових форумів. Враховуючи запит українського суспільства на широкомасштабну інтеграцію до системи цінностей та норм західного типу, ідея толерантності постає обов'язковим об'єктом аналізу у вітчизняному науковому дискурсі. У зв'язку з великою кількістю її складників, толерантність може розглядатися в різноманітних аспектах: політична толерантність, релігійна, міжнаціональна, педагогічна і т. д. Це зумовлює необхідність застосування комплексного міждисциплінарного підходу до її вивчення. Однак найголовнішими для України в контексті толерантності є осмислення викликів війни. Для мирних суспільств утвердження принципів толерантності створює міцну запоруку для миру. Але в суспіль-

ствах, що перебувають в ситуації війни, важко говорити про утвердження принципів толерантності, про створення простору толерантності. Тут скоріше, навпаки, спочатку встановлюється мир, а потім утверджуються принципи толерантності. Це не означає, що в сучасному українському суспільстві (яке перебуває в стані війни) зараз не потрібен (чи неможливий) дискурс толерантності. Якраз навпаки, платформа толерантності повинна вибудовуватися постійно і поступово – на рівні освіти та виховання, на рівні щоденних практик суспільної взаємодії, на рівні самопізнання через сприйняття іншого. Хоча б для того, щоб не додавати нових конфліктів та непорозумінь до тих, які вже є, не множити їх. Ось такою була атмосфера українсько-німецької наукової конференції «Толерантність на кордонах Європи: вимір для України» [94, с. 8].

Провідні вчені кафедри беруть активну участь у різноманітних одноосібних та колективних наукових проектах. Ю.О. Остапець є координатором міжнародних грантових проектів від Ужгородського національного університету: CBC 01014 – «Обмін ноу-хау з євроінтеграції та досвідом транскордонної співпраці між Норвегією, Росією та Україною» та CBC 01018 – «Обмін ноу-хау для покращення керування кордонів Шенгенської зони між Словаччиною / Україною і Норвегією / Росією» Участь у Національній стипендіальній програмі Словацької Республіки (2015–2017 рр.). Двічі брав участь у Національній стипендіальній програмі Словацької Республіки – SAIA: 1.11.2017 – 31.01.2018; 1.10.2018 – 31.01.2019 рр. Відомого вченого неодноразово запрошували виступити опонентом під час захисту дисертацій у Братиславському університеті. Проректор з науково-педагогічної роботи Ужгородського національного університету професор М.О. Лендьял, яка відповідає за міжнародну співпрацю вишу, теж активна в різноманітних наукових проектах – Проект CBC 01014 “Sharing European integration know-how and CBC experience between Slovakia, Norway and Russia with Ukraine” (2015–2017); проект CBC01018 “Sharing know-how for better management of the Schengen border between Slovakia/Ukraine and Norway/Russia” (2015–2017); індивідуальний проект Вишеградського фонду «Міграція українців у Словацьку Республіку після Майдану», Університет Кирила та Мефодія, Трнава, Словацька Республіка (2018–2019); проект «Інновації у сфері інтернаціоналізації, міждисциплінарних досліджень та вищої освіти», Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словацька Республіка (2019); проект Спільної операційної програми Румунія-Україна 2014–2020 CBC Smart Energy (2SOFT/1.2/52) “SMART CBC Energy” (2020–2021).

Є.І. Гайданка активно співпрацює з Трнавським університетом у Словацькій Республіці

та Карловим університетом у Празі. М.П. Зан виступав експертом проєктів «Неорусинство як дезінтеграційна загроза єдності українського етнічного простору: культурно-історичний аспект» (2015–2016) та «Запровадження в Ужгородському національному університеті сертифікатної програми «Ромські студії в УжНУ» (Міжнародний фонд «Відродження», 2015–2018). М.Ю. Токар брав участь у міжнародних грантових проєктах: Р № СВС 01008 на тему «Інноваційні методи в навчанні для підтримки партнерства – Inov Educ» (ГО «Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія» – Norway Grants) (2014–2017); Р № СВС 01014 на тему «Обмін ноу-хау з євроінтеграції та досвідом транскордонної співпраці між Норвегією, Росією та Україною» (ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – Norway Grants) (2016–2017); Р № UP30017GR0037 на тему «Боротьба з етнічною дискримінацією та антисемітизмом у Закарпатті» (ГО «Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія» – Фонд сприяння демократії Посольства США в Україні (U.S. Embassy in Ukraine) (2017–2018). К. Т. Червеняк співпрацювала у фонді сприяння демократії Посольства США в Україні «Боротьба

з етнічною дискримінацією та антисемітизмом в Закарпатті».

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Кафедра політології і державного управління Ужгородського національного університету від часу свого виникнення наприкінці 1990 р. пройшла своєрідну еволюцію від загальноуніверситетського підрозділу до кафедри факультету суспільних наук. Тут відбувається процес підготовки фахівців за повним циклом: бакалавр політології – магістр політології – доктор філософії. Кафедра, на якій викладають 6 докторів і 15 кандидатів наук, справедливо вважається одним із найпотужніших підрозділів не тільки факультету, але й університету загалом. Професорсько-викладацький склад бере активну участь в освітньо-педагогічному та науковому процесах. Упродовж тридцяти років свого існування науковці кафедри опублікували більше сотні монографій, які відзначаються актуальністю і науковою новизною, а їх автори відомі далеко за межами краю та України. На кафедрі триває процес формування власних політологічних шкіл із дослідження державотворчих процесів в Україні, вивчення країн Центрально-Східної Європи та дослідження виборчих і партійних систем України і світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми політичної науки / Ужгор. нац. ун-т, кафедра політології; [Редкол.: С.А. Асланов, М.М. Вегеш (відповідальний за випуск), М.О. Лендьел, Ю.О. Остапець, М.М. Палінчак, К.Т. Червеняк]. Випуск перший. Ужгород : «ФОП Сабов А. М.», 2017. 160 с.
2. Актуальні проблеми політичної науки / Ужгор. нац. ун-т, кафедра політології і держ. управл.; [Редкол.: С.А. Асланов, М.М. Вегеш (відповідальний за випуск), М.О. Лендьел, Ю.О. Остапець, М.М. Палінчак, К.Т. Червеняк]. Випуск другий. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 213 с.
3. Актуальні проблеми політичної науки / Ужгор. нац. ун-т, кафедра політології і держ. управл.; [Редкол.: С.А. Асланов, М.М. Вегеш (відповідальний за випуск), М.О. Лендьел, Ю.О. Остапець, М.М. Палінчак, К.Т. Червеняк]. Випуск третій. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 228 с.
4. Актуальні проблеми політичної науки / Ужгор. нац. ун-т, кафедра політології і держ. управл.; [Редкол.: С.А. Асланов, М.М. Вегеш (відповідальний за випуск), М.О. Лендьел, Ю.О. Остапець, М.М. Палінчак, К.Т. Червеняк]. Випуск п'ятий. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 194 с.
5. Актуальні проблеми політичної науки / Ужгор. нац. ун-т, кафедра політології і держ. управл.; [Редкол.: С.А. Асланов, М.М. Вегеш (відповідальний за випуск), М.О. Лендьел, Ю.О. Остапець, М.М. Палінчак, К.Т. Червеняк]. Випуск четвертий. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 212 с.
6. Асланов С. Етнополітична стабільність держави: політико-правовий аналіз. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.
7. Асланов С. Коалиционная политика как фактор ослабления посреднической функции политических партий (на примере Германии). *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*. 2018. № 44. С. 199–204.
8. Асланов С. Миграционная политика Италии как индикатор нерешенности миграционного вопроса в ЕС. *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*. 2020. № 56. С. 235–242.
9. Басараб М., Токар М. Громадські організації Закарпаття в боротьбі за державність України (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ століття) / Серія “Studia Regionalistica”; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород : Видавництво «Карпати», 2009. 336 с.
10. Боднар В.Л. Нариси з історії світової політичної думки і становлення сучасної політології: навчально-методичний посібник. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2003. 160 с.
11. Боднар В.Л., Буркало В.В., Корнійчук І.З., Тарабан О.І., Худанич В.І. Людина і суспільство: матеріали з основ політології, соціології. Ужгород : Видавництво «Карпати», 1994. 128 с.

12. Боднар В.Л., Вегеш М.М., Худанич В.І. Історія української державності: (Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, ліцеїв). Ужгород, 1996. 203 с.
13. Боднар В.Л., Вегеш М.М., Худанич В.І. Основи політології: (Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів). Ужгород, 1998. 170 с.
14. Боднар В.Л., Вегеш М.М., Худанич В.І. Основи політології: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів). Видання друге. Ужгород, 2000. 204 с.
15. Боднар В.Л., Вегеш М.М., Худанич В.І. Становлення і розвиток політичної думки в Україні: (Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, ліцеїв та гімназій). Ужгород, 1995. 89 с.
16. Боднар В. Проблеми становлення політичної системи в Угорській Республіці: політологічні аспекти. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. 44 с.
17. Болонський процес і кредитно-модульна організація навчального процесу / Укладачі: М.М. Вегеш, Ю.О. Остапець. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2005. 32 с.
18. Вегеш М.М. Геополітика в іменах. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. 216 с.
19. Вегеш М.М. Західна геополітика в іменах. Ужгород : Видавництво УжНУ, 2003. 200 с.
20. Вегеш М.М. Світовий процес і геополітика. Навчальний посібник. Ужгород : «ФОРМ Сабова А.М.», 2017. 303 с.
21. Вегеш М.М., Зан М.П., Остапець Ю.О. Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання. Ужгород, 2007. 88 с.
22. Вегеш М.М., Зан М.П., Остапець Ю.О., Токар М.Ю. Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 96 с.
23. Вегеш М.М., Зан М.П., Остапець Ю.О., Токар М.Ю. Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. 92 с.
24. Вегеш М.М., Остапець Ю.О. Болонський процес і кредитно-модульна організація навчального процесу. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2005. 32 с.
25. Вегеш М.М., Остапець Ю.О. Основи політології. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2003. 421 с.
26. Вегеш М.М., Остапець Ю.О. Політологія в Ужгородському національному університеті та Болонський процес. Ужгород, 2004. 124 с.
27. Вегеш М.М., Остапець Ю.О. Політологія: Конспект лекцій. Ужгород, 1999. 82 с.
28. Вегеш М.М., Остапець Ю.О. Світ політології: Навчально-методичний посібник. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету «Говерла», 2006. 472 с.
29. Вегеш М.М., Остапець Ю.О. Як писати наукову роботу (методичні рекомендації по написанню курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт для студентів-політологів). Ужгород, 2003. 72 с.
30. Вегеш М.М., Палінчак М.М., Петрінко В.С. Геополітика в постатях і термінах: підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
31. Вегеш М.М., Петрінко В.С. Геополітична енциклопедія: Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 492 с.
32. Вегеш М.М., Токар М.М., Басараб М.М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навчальний посібник / 2-ге видання. Ужгород : Карпати, 2009. 256 с.
33. Вегеш М.М., Токар М.Ю., Басараб М.М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навчальний посібник. Ужгород : Карпати, 2008. 256 с.
34. Вегеш М., Щадей М. Зарубіжні футурологічні концепції на межі тисячоліть: порівняльний аналіз. Ужгород, 2003. 77 с.
35. Вибір 2019. Матеріали науково-практичної конференції «Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональні особливості та регіональні виборчі практики» (м. Ужгород, 15 листопада 2018 року) [Відп. за випуск М. М. Вегеш, В. І. Гиря]. Ужгород: ПП Роман О. І., 2018. 206 с.
36. Гайданка Е. Либерализация государственного режима в условиях кризиса социализма: словацкий контекст (середина 1980-х – 1992 г.). *Научный диалог*. 2020, № 8, С. 367–382.
37. Гайданка Е. Общественное и политическое пространство децентрализованных процессов в Трнавском крае Словакии. *Вестник Томского государственного университета*. 2019. № 444. С. 101–109.
38. Гайданка Е. Фрагментация политико-партийного пространства на региональном уровне: контекст местных выборов в Чешской Республике. *Вестник Томского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Политология*. 2018, № 45, С. 184–193.
39. Гайданка Е. Электоральные разграничения и фрагментация регионов Словакии (кейс парламентских выборов 1990–2020 гг.). *Регионоведение*. 2021. Т. 29. № 2. С. 230–249.
40. Гармасій І. Висока наука: Ужгородський національний. Ужгород : Видавництво «Гражда», 2009. 224 с.
41. Гиря В. Угорська іредента в міжвоєнному Закарпатті («угорський фактор» у суспільно-політичному житті) / Серія «Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород : Видавництво «Карпати», 2012. 200 с.

42. Гранчак І.М., Довганич О.Д., Сливка В.Ю., Туряниця В.В. Осередок освіти, науки, культури. Ужгородському державному університету – 50 років. Ужгород, 1995. 196 с.

43. Діяльність громадських організацій національних меншин як чинник консолідації українського суспільства [Текст]: колективна монографія / за заг. ред. д. держ. упр., доц. Маріана Токаря і д. держ. упр., проф. Петра Петровського; ЛРІДУ НАДУ; НДІ політичної регіоналістики УжНУ. Львів, Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2021. 374 с.

44. Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття / Під редакцією А. Круглашова і М. Токаря; Редакційна колегія: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відповідальний за випуск М. Токар. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 552 с.

45. Європа і політика. Матеріали науково-практичної конференції «Україна – ЄС: двосторонні відносини у контексті гібридної війни, конфлікту політик пам'яті та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2018 року) [Відп. за випуск М.М. Вегеш, В.І. Гиря]. Ужгород : ПП Роман О.І., 2018. 160 с.

46. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура (україномовний варіант українсько-угорського видання) / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколег. Ю. Остапець, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко; Відп. за вип. М. Токар]. Ужгород : Ліра, 2010. 721 с.

47. Закарпаття в незалежній Україні (1991–2016): до 25-річчя проголошення незалежності України: науково-популярний нарис / Під загальною редакцією Маріана Токаря; Авторський колектив: М. Басараб, Р. Жиленко, М. Зан, В. Кічера, Ю. Остапець, Г. Попович, В. Тарасюк, М. Токар, С. Федака, В. Химинець, Ф. Шандор; Відповідальний за випуск М. Токар. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2016. 288 с.

48. Інституційні та нормотворчі аспекти адаптації національних законодавств до норм та стандартів ЄС. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 9 травня 2009 року. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2009. 232 с.

49. Історія політичної думки України : підручник / за заг. ред. Н.М. Хоми. Львів : Новий Світ-2000, 2017. 632 с.

50. Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпато-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика й громадсько-культурного мислителя Августина Волошина (м. Ужгород, 14 березня 2019 року) [Відп. за випуск М.М. Вегеш, В. І. Гиря]. Ужгород, 2019. 277 с.

51. Кафедра політології Ужгородського національного університету. Бібліографічний покажчик / Підготували М.М. Вегеш, М.П. Зан. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2003. 168 с.

52. Кічера Н.М. Білатеральна міждержавна співпраця з питань меншин в етнополітиці Словачької Республіки. *Русин*. Том 59. 2020. С. 197-214. DOI: 10.17223/18572685/59/11.

53. Ключкович А. Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій. Ужгород : «АУТДОР-ШАРК», 2019. 414 с.

54. Лендьел М.О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи. Ужгород : Мистецька лінія, 2011. 688 с.

55. Лендьел М.О. Розширення та політика сусідства Європейського Союзу: навчально-методичний посібник та матеріали до курсу. Ужгород : Мистецька лінія, 2008. 283 с.

56. Лендьел М.О., Керецман В.Ю. Регіональна політика та управління у країнах Європи: матеріали до навчального курсу. Навчально-методичні матеріали для студентів вищих навчальних закладів та державних службовців. Ужгород, 2001. 248 с.

57. Манайло-Приходько Р.Ю., Остапець Ю.О. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 388 с.

58. Марадик Н.В. Перехід до демократії в Чеській Республіці. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2012. 174 с.

59. Методичні вказівки до навчального курсу «Політологія» / Підготували В.І. Басараб, В.Л. Боднар, В.В. Буркало, М.М. Вегеш, В.І. Гиря, М.П. Зан, А.Ю. Ключкович, М.М. Колодій, М.О. Лендьел, Н.В. Марадик, В.В. Марина, Ю.О. Остапець, В.С. Петрінко, М.О. Сорока, О.А. Сурніна-Далекорей, М.Ю. Токар. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. 168 с.

60. Навчальні програми кафедри політології Ужгородського національного університету / Авторський колектив: В.Л. Боднар, М.М. Вегеш, М.П. Зан, М.О. Лендьел, В.В. Марина, Ю.О. Остапець, М.Ю. Токар, В.І. Фенич. Частина перша: Основи політології; Основи соціології; Історія політичних вчень зарубіжних країн; Сучасна зарубіжна політологія; Філософія політики; Історія і теорія демократії; Політичні еліти і політичне лідерство; Політична культура; Релігія і політика; Основи конфліктології / Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет, Історичний факультет, Кафедра політології. Ужгород, 2002. 180 с.

61. Навчальні програми кафедри політології Ужгородського національного університету / Авторський колектив: М.М. Вегеш, М.О. Лендьел, М.Ю. Токар. Частина друга: Технологія політичного процесу; Теорія

міжнародних відносин; Політична регіоналістика та регіональне управління; Міжнародні організації; Світовий процес і геополітика; Методика викладання соціально-політичних дисциплін; Політична історія Закарпаття / Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет, Історичний факультет; Кафедра політології. Ужгород, 2002. 124 с.

62. Наукова еліта Закарпаття: Доктори наук, професори Ужгородського національного університету / Передмова М.М. Вегеша. Ужгород : Видавництво «Гражда», 2005. 160 с.

63. Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання / Упорядники: М.М. Вегеш, М.П. Зан, Ю.О. Остапець, М.Ю. Токар. Ужгород, 2007. 88 с.

64. Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання / Видання друге, змінене і доповнене / Упорядники: М.М. Вегеш, М.П. Зан, Ю.О. Остапець, М.Ю. Токар. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 96 с.

65. Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання / Видання третє, змінене і доповнене / Упорядники: М.М. Вегеш, М.П. Зан, Ю.О. Остапець, М.Ю. Токар. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. 92 с.

66. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Політологія. Соціологія. Філософія. Бібліографічний показник змісту. Випуски 1-1 (18) (2004-2015). До 25-річчя кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету / Укладачі Н.С. Лехман, Л.О. Мельник; Відповідальна за випуск М.М. Медвідь. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2015. 116 с.

67. Олашин М.В. Історичний факультет Ужгородського національного університету (1945–2007). Короткий історичний нарис та довідкові матеріали. Ужгород : Видавництво «Гражда», 2007. 124 с.

68. Олашин М. В. Історичний факультет Ужгородського національного університету. Біобібліографічний довідник / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»; Бібліографія ред. О.Д. Закривидорога; Відповідальний за випуск І.О. Мандрик. Ужгород : Видавництво «Гражда», 2010. 440 с., іл.

69. Основи політології: Навчальна програма нормативного курсу і плани семінарських занять для студентів неpolітологічних спеціальностей УжНУ / Авторський колектив: В.Л. Боднар, М.М. Вегеш, М.П. Зан, В.В. Марина. Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет, Історичний факультет, Кафедра політології. Ужгород, 2002. 68 с.

70. Остапець Ю. Между Сциллой национализации и Харибдой регионализации: особенности развития партийной системы Украины. *Полития*. 2019. № 4. С. 154–175.

71. Остапець Ю., Ключкович А. Особенности партийной системы Словакии в контексте парламентских электоральных циклов 2016–2020 г. *Международная экономика и международные отношения*. 2021. Т. 65. № 3. С. 81–90.

72. Остапець Ю., Остапець И. Изменение акторной структуры и конфигурации партийной системы Украины по итогам президентских и парламентских выборов 2019 года. *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*. 2019. № 52. С. 193–205.

73. Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2016. 412 с.

74. Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України / Серія “Studia Regionalistica”; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород : ПП Данило С. І., 2014. 256 с.

75. Остапець Ю., Токар М. Закарпаття через призму політичних виборів / Серія “Studia Regionalistica”; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород : Видавництво «Карпати», 2009. 408 с.

76. Остапець Ю., Шестак Н., Дудінська І. Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних структур / Серія “Studia Regionalistica”; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород : ЗІППО, 2016. 252 с.

77. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

78. Петрінко В.С. Світовий процес і геополітика. Методичний посібник для студентів за напрямком підготовки 6.030104 – Політологія. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. 164 с.

79. Під покровительством музи Клію: Історичному факультету Ужгородського національного університету – 60 років / Упорядники: М.В. Олашин, Ю.О. Остапець, М.Ю. Токар, В.І. Фенич. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2005. 280 с., іл.

80. Політика і державне управління. Тези доповідей 70-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ

«Ужгородський національний університет». Видання присвячене 70-річчю Ужгородського національного університету, 25-річчю кафедри політології і державного управління та 10-річчю факультету суспільних наук УжНУ. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. 136 с.

81. Політична наука: навчально-методичний посібник / За редакцією М.М. Вегеша. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 444 с.

82. Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти. Матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет». м. Ужгород, 8 грудня 2020 р. / За загальною редакцією проф. М.М. Вегеша і Ю.О. Остапця. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. 264 с.

83. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник / Упорядкування Мирослава Лендзель. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.

84. Політологія в Україні: стан та перспективи розвитку. Наукові доповіді та статті. Київ : Видавництво Європейського університету, 2000. 252 с.

85. Політологія. Навчальна програма нормативного курсу і плани семінарських занять. Методичний посібник / Підготували: В. І. Басараб, В. Л. Боднар, В.В. Буркало, М. М. Вегеш, В.І. Гиря, І.М. Горобченко, М.П. Зан, А.Ю. Ключкович, М.М. Колодій, М.О. Лендзель, В.В. Марина, Ю.О. Остапець, В.С. Петрінко, М.Ю. Токар, В.І. Худанич. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2006. 108 с.

86. Політологія. Соціологія: Програми нормативних курсів і спецкурсів, плани семінарських занять / Відповідальний за випуск: М.М. Вегеш. Ужгород, 1999. 92 с.

87. Політологія: підручник / За редакцією М. М. Вегеша. 3-тє видання, перероблене і доповнене. Київ: Знання, 2008. 384 с.

88. Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (друга половина 80-х – перша половина 90-х років ХХ ст.). Матеріали міжнародної наукової конференції 26-27 вересня 1996 року. Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського комітету у справах преси та інформації, 1997. 232 с.

89. Сторінки історії Ужгородського національного університету. Документи і матеріали: Посібник / Укладання, коментарі Н.М. Жулканич. Ужгород : УжНУ, 2005. 200 с.

90. Стряпко І. Товариство «Просвіта» в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1920-1939) / Серія "Studia Regionalistica"; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2012. 328 с.

91. Суспільні науки в Ужгородському університеті: До 5-річчя факультету суспільних наук / Упорядники: М. Вегеш, Ю. Остапець, М. Токар, В. Гиря, С. Тополянський. Ужгород, 2011. 180 с.

92. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин. Львів : Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України, 2020. 412 с.

93. Токар М. Книжка кафедрального життя: короткий нарис та додаткові матеріали з історії кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету (До 25-річчя створення кафедри). Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2015. 100 с.

94. Толерантність на кордонах Європи: вимір для України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Упорядники: І.М. Вегеш, М.М. Колодій; Відповідальний за випуск М.М. Вегеш. Ужгород : ФОП Наумченко Н.В., 2019. 144 с.

95. Ужгородський державний університет / Редакційна колегія: В.Ю. Сливка (голова), М.І. Пітюлич (заступник голови), Ю.М. Бідзіля (заступник голови), Л.О. Белей (літературний редактор), Т.М. Розумик, Т.Т. Дудинський, Ю.М. Сегеда, І.М. Ліхтей, В.М. Вайс, О.Г. Чубарь, В.Ю. Керещман, І.Й. Росола, І.А. Ілько, Г.В. Кун, М.М. Рошко, М.Й. Пілаш, Ю.А. Хоменко. Ужгород: Ужгородський державний університет; Ужгородська міська друкарня, 2000. 125 с.

96. Ужгородський національний університет на порозі III тисячоліття / Редколегія: М.М. Вегеш (голова редколегії), О.Г. Сливка, Л.О. Белей, І.П. Студеняк, В.В. Марина, Т.М. Розумик (відповідальний редактор), М.М. Басараб, В.В. Браславець. Ужгород : Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво «Карпати»; «Наш рідний край»; «Вісник Карпат», 2005. 192 с.

97. Ужгородський національний університет: 70 років на шляху національно-освітнього відродження України. Ювілейне видання до 70-річчя університету / Відповідальний редактор Л.О. Белей. Київ : ДВНЗ «УжНУ», 2015. 192 с.; іл.

98. Україна – ЄС: правові, політичні, соціальні та економічні аспекти інтеграції. Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2009. 204 с.

99. Україна і Центральна Європа: історія, політика, культура. V Науково-практична конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 25 вересня 2020 року). [Відп. за випуск М. М. Вегеш, В. І. Гиря]. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2020. 320 с.

100. Україна та Центральна Європа. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин» (м. Ужгород, 3 травня 2019 року) [Відп. за випуск М.М. Вегеш, В.І. Гиря]. Ужгород : ПП Роман О.І., 2019. 261 с.

101. Хроніка Закарпаття. 1867-2010. Karpatalja Evszamokban. 1867-2010 / українсько-угорське двомовне видання; ukran-magyar ketnyelvu kiadvany / Автори-упорядники: Вегеш М., Молнар Д. Стефан, Молнар Й., Остапець Ю., Офіцинський Р., Токар М., Фединець Ч., Черничко С. Серія "Studia Regionalistica"; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. 312 с.

102. Carpathian Ukraine in the Central European political crisis on the eve of World War II: Collective monograph / M. M. Vehesh, M. M. Palinchak, V. V. Marcuk, M. M. Kotsur-Karabinovych etc. Lviv – Torun: Liha-Pres, 2020. 220 p. Church, spirituality, nation: the Ukrainian Greek-Catholic Church in the social life of Ukraine: Collective monograph / M.M. Vehesh, M.M. Palinchak, V.V. Marcuk, M.M. Kotsur-Karabinovych etc. Lviv – Torun : Liha-Pres, 2020. 224 p.

103. Carpatica – Карпатика: Проблеми вітчизняної і зарубіжної історії з найдавніших часів до наших днів. Ювілейний збірник на пошану доктора історичних наук, професора Василя Івановича Худанича [Редакційна колегія: Е.А. Балагурі, М.М. Вегеш, С.В. Віднянський, Д.Д. Данилюк, В.Г. Котигорошко, В.В. Марина, М.І. Пітюлич, О.П. Рєєнт, М.П. Тиводар; Відповідальні за випуск: В.Л. Боднар, М.М. Вегеш]. Випуск 14. Ужгород, 2002. 343 с.

104. Haydanka Y. Authoritarization or Democratization: Directions of Electoral Processes in Present-day Slovakia. *Journal of Comparative Politics*. 2021, Vol. 14. No 2, pp. 4–16.

105. Haydanka Y. Electoral and Citizen's View on Euroscepticism in Transitional Society: the Case of the Czech Republic. *On-line Journal Modelling the New Europe*. 2020, No 33, pp. 111–133.

106. Haydanka Y. Urgent Decentralization Problems in the Czech Republic at a Regional Level: Political, Administrative, and Sociological Dimensions. *Public Policy and Administration*. 2020, Vol. 19. No 2, pp. 253–265.

107. Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra / F ő s z e r k e s z ő : Fedinec Csilla, Vehes Mikola Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 640 old.

108. Lendel M. International Standards of Citizens Assessment of Public Administration and Local Government Reform in Ukraine After 2014 *Public Policy and Administration*. 2019. Vol. 18, No 2, P. 314–326.

109. Lendel M. Migration of Ukrainians to Central European countries in the context of the Postmaidan internal and international crisis. *Public Policy and Administration*. 2016. Vol. 15, No 4. P. 549–563.

110. Metropolitan Andrey Sheptytsky and the Greek Catholic in Eastern Galicia and Transcarpathia: Collective monograph / M. M. Vehesh, M. M. Palinchak, V. V. Marcuk, Ye. B. Kish etc. (SENSE). Lviv – Torun : Liha-Pres, 2019. 212 p.

111. Relatii Romano-ucrainene, istorie si contemporaneitate. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Romanian-ukrainian relations, history and present [M. M. Вегеш – рецензент]. Satu Mare : Editura Muzeului Satmarean; Cluj Napoca: Editura Ecju Transilvan, 2016. 487 с.

112. Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Tasnad, 26-28 octombrie 2017. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh [M. M. Вегеш – рецензент]. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Cluj Napoca : Editura Econ Transilvan, 2018. 454 с.

113. Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh [M. M. Вегеш – рецензент і член ред. кол.]. Satu Mare : Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2019. 590 с.

114. Relatii romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність / Редактори: Біорел Чубота, Тоадер Нікоара, Микола Вегеш, Люба Горват. Editura Presa Universitara Clujana – Editura Muzeului Satmarean, 2007. 344 с.

115. The level of efficiency and the need for the influence of social sciences on the development of modern civilization : collective monograph / K.S. Brenzovych, Yu.O. Ostapets, M.M. Palinchak, M.I. Tsalan, etc. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2020.100 p.

116. Tokar M. Rebranding Non-Governmental Organizations of national minorities in democratic countries: A vision of Ukrainian researchers. *Agathos. An Internathional Review of the Humanities and Social Science*. Volume 11, Issue 2/2020. pp. 297 – 306.

117. Zan M., Hvozdyak O. Ethno-cultural renaissance and public representation of German national minority in Transcarpathian Region after 1989. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 2019, 13, 168–178. doi: 10.24919/2519-058x.13.188687.